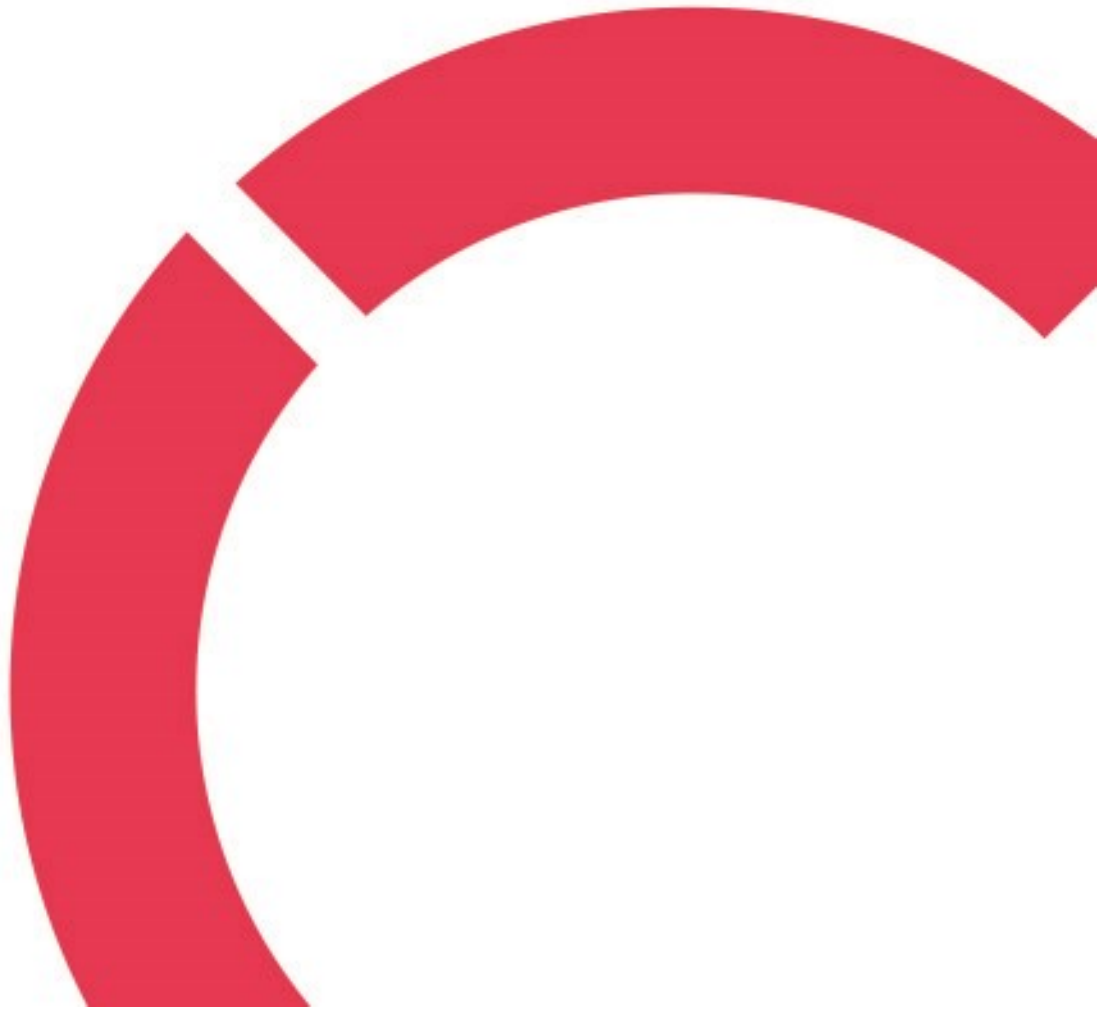


Tanja Martinmäki

PERHEKUNTOUTUS AVOHUOLLON TUKITOIMENA

Systeminen ja lapsilähtöinen perhekuntoutusmalli

**Opinnäytetyö
CENTRIA-AMMATTIKORKEAKOULU
Sosionomi AMK
Toukokuu 2023**



Centria-ammattikorkeakoulu	Aika Maaliskuu 2023	Tekijä/tekijät Tanja Martinmäki
Koulutus Sosionomi		<input checked="" type="checkbox"/> AMK <input type="checkbox"/> YAMK
Työn nimi PERHEKUNTOUTUS AVOHUOLLON TUKITOIMENA. Systeminen ja lapsilähtöinen perhekuntoutusmalli		
Työn ohjaaja Pirjo Forss-Pennanen		Sivumäärä 38
Työelämäohjaaja Pille Nevala		
<p>Opinnäytetyö tehtiin laadullisena tutkimuksena, jossa yhdistettiin tutkittua tietoa ja käytännöstä saatua hyväksi havaittua tietoa. Tämän opinnäytetyön yhteistyötahona oli Muruvana Oy. Opinnäytetyön tehtävänä oli laatia perhekuntoutusmalli yrityksen käyttöön. Opinnäytetyön tavoitteena oli systemisen työotteen lisääminen perhekuntoutuksen sisältöön.</p> <p>Opinnäytetyössä käytetty tietoperusta valittiin lapsen edun ja osallisuuden toteutumisen näkökulmasta. Opinnäytetyössä käsiteltiin kotiin tehtävää perhekuntoutusta lastensuojelun avohuollon tukitoimena. Tietoperustassa huomioidaan lain asettamat velvoitteet tarjota perhekuntoutusta ja asiakkaan oikeus saada kuntoutusta.</p> <p>Systemisen työotteen huomioiminen ja hyödyntäminen tuotiin osaksi perhekuntoutuksen sisällöllistä toimintaa. Systemisen työotteen avulla pyritään vahvistamaan perheen vuorovaikutussuhteita ja tarkastelemaan perheen tuottamaa tarinaa uteliaasti, arvostavasti ja reflektioivasti. Systemisen työotteen avulla käynnistetään muutosprosessi perheessä, jonka tuloksia tarkastellaan konkreettisesti lapsen elämän eri näkökulmista käsin.</p> <p>Opinnäytetyön avulla mallinnettiin Muruvanan uusi perhekuntoutusmalli. Perhekuntoutusmalli esitellään opinnäytetyössä kuvioina, joissa kuvataan lapsen perusturvallisuuden eri osa-alueita. Lapsen perusturvallisuus rakentuu turvallisesta kiintymyssuhteesta, tasapainoisista kodin olosuhteista ja lapsen aidosta osallisuudesta. Kaavion avulla esitellään Muruvanan perhekuntoutuksen työskentelyprosessin eri vaiheet. Työntekijöille laadittiin muistilista lapsen huomioimisesta ja lapsen osallisuuden huomioimisen tärkeydestä.</p>		

Asiasanat

lapsen etu, lapsen osallisuus, perhekuntoutus, perhekuntoutus malli, sosiaalinen kuntoutus, systeminen toimintamalli

ABSTRACT

Centria University of Applied Sciences	Date March 2023	Author Tanja Martinmäki
Degree programme Bachelor of social services		
Name of thesis FAMILY REHABILITATION IN SUPPORT OF OUTPATIENT CARE- Systemic and child-centered model		
Centria supervisor Pirjo Forss-Pennanen	Pages 38	
Instructor representing commissioning institution or company Pille Nevala		
<p>The thesis was conducted as a qualitative study, combining researched data and proven knowledge from practice. The partner for this thesis was Muruvana Oy. The task of the thesis was to create a family rehabilitation model for the company. The aim of the thesis was to add a systemic approach to the content of family rehabilitation.</p> <p>The knowledge base used in the thesis was chosen from the perspective of the child's best interests and participation. The thesis discusses home-based family rehabilitation as a support measure in child protection outpatient care. The theoretical framework includes the legal obligations to provide family rehabilitation and the client's right to receive rehabilitation.</p> <p>The consideration and use of the systemic approach was introduced into the content of family rehabilitation. The systemic approach aims to strengthen family interactions and to look at the family's story in a curious, appreciative and reflective way. The systemic approach is used to initiate a process of change in the family, the results of which are examined concretely from different perspectives of the child's life.</p> <p>The thesis was used to model the new family rehabilitation model for Muruvana. The family rehabilitation model is presented in the thesis in the form of diagrams describing different aspects of basic child safety. A child's basic security is built on a secure attachment relationship, balanced home conditions and genuine involvement of the child. The diagram illustrates the different stages of the working process of Muruvana's family rehabilitation. A checklist was drawn up for the workers on the importance of paying attention to the child and the importance of taking the child's involvement into account.</p>		

<p>Key words child's best interests, child involvement, family rehabilitation model, social rehabilitation, systemic approach</p>

TIIVISTELMÄ
ABSTRACT
SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
2 MURUVANAN PERHEKUNTOUTUS	2
2.1 Perhekuntoutus lastensuojelun avohuollon tukitoimena	3
2.2 Asiakassuunnitelma ohjaa perhekuntoutustyötä	5
2.3 Moniammatillinen yhteistyö sosiaalityössä.....	6
2.4 Läheisten ihmisten merkitys perheen hyvinvoinnin tukena	7
2.5 Läheisneuvonpito ja Lapset puheeksi- keskustelu Muruvanan perhekuntoutuksessa	8
2.6 Asiakkaan osallisuus perhekuntoutuksessa	9
2.7 Lapsen osallisuuden merkitys itsetunnon suotuisalle kehitykselle	10
3 SYSTEEMINEN TYÖOTE PERHEKUNTOUTUKSESSA	12
3.1 Turvallisen kiintymyssuhteen merkitys lapsen hyvinvoinnille	14
3.2 Vanhemman mentalisaatiokyvyn vaikutukset lapsen turvalliseen kasvuun	15
3.3 Vanhemmuuden tukeminen perhekuntoutuksen keinoin	16
3.4 Ylisukupolvisten ongelmien huomioiminen perhekuntoutuksessa.....	18
3.5 Rutiinit arjen auttajina.....	19
3.6 Konkreettinen arjen apu ja ohjaus perhekuntoutuksessa	20
3.7 Leikki osana perhekuntoutusta	21
3.8 Harrastusten ja kaverisuhteiden merkitys lapsen hyvinvoinnille	23
3.9 Työmenetelmät Muruvanan perhekuntoutuksessa	24
4 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS	26
4.1 Opinnäytetyön tavoitteet, tarkoitus ja tehtävät	26
4.2 Opinnäytetyön menetelmälliset valinnat.....	27
4.3 Opinnäytetyön kohderyhmä	29
4.4 Opinnäytetyön tulosten analysointiin käytetty kirjallisuus	29
4.5 Opinnäytetyön luotettavuus ja etiikka	30
5 MURUVANAN PERHEKUNTOUTUS MALLI	32
6 JOHTOPÄÄTÖKSET	34
7 POHDINTA	36
LÄHTEET	38
LIITTEET	
KUVIOT	
KUVIO 1. Konstruktiivinen tutkimusprosessi.....	28
KUVIO 2. Lapsen perusturvallisuus	32
KUVIO 3. Systeminen toimintatapa	32
KUVIO 4. Muruvanan perhekuntoutusprosessin kuvaus	33

KUVIO 5. Työntekijän muistilista.....	33
---------------------------------------	----

TAULUKOT

TAULUKKO 1. Perhekuntoutusmallissa käytetty kirjallisuus.....	29
---------------------------------------------------------------	----

1 JOHDANTO

Työelämän yhteistyötahona laadullisessa opinnäytetyössäni oli Muruvana Oy. Opinnäytetyö vastasi yrityksen tarpeeseen kehittää yrityksen tarjoamaa asiakkaan kotiin tehtävää perhekuntoutusta ja tehtävänä oli laatia Muruvanan käyttöön perhekuntoutusmalli. Perhekuntoutusmalli perustuu tutkitun tiedon ja hyväksi havaittujen käytäntöjen pohjalta valikoituneeseen tietoon. Malli rakentuu lapsen edun ja osallisuuden huomioimisesta perhekuntoutus prosessin kaikissa vaiheissa. Perhekuntoutusmallissa huomioidaan systemisen ajattelun näkökulma, jonka avulla pyritään kehittämään työn sisältöä vastaamaan lapsen etua ja osallisuutta.

Systeminen ajattelu perhekuntoutuksessa tarkoittaa lapsilähtöisyyttä, asiakkaan osallisuutta ja asiakkaan aitoa kohtaamista. Perhekuntoutuksessa työskentely perustuu ihmissuhteiden tarkastelemiseen ja tämä on työskentelyn keskiössä. Työntekijän rooli on tunnistaa perheessä olevia tunteita ja hyödyntää niitä vuorovaikutussuhteissa. Perhettä tarkastellaan systeeminä, jossa yksilön asiat vaikuttavat perheen kokonaisuuteen ja systemisen ajattelun lähtökohta on pyrkiä luomaan tilaa ajattelulle, reflektoinnille ja oppimiselle. (Aaltio & Isokuorti, 2019, 25-26.) Opinnäytetyössäni huomioin perheen vuorovaikutussuhteet, asiakkaan osallisuuden ja perheen tilanteen tarkastelun kokonaisuutena eli systeeminä.

Opinnäytetyöni keskittyy tarkastelemaan perheiden kotona tapahtuvan perhekuntoutuksen toteuttamista lastensuojelun avohuollon tukitoimena. Perhekuntoutus on tavoitteellista ja suunnitelmallista työskentelyä lapsen kasvuolosuhteiden turvaamiseksi, vanhemmuuden tukemiseksi ja perheen omien voimavarojen vahvistamiseksi. (THL 2023a.)

Opinnäytetyössäni olen huomioinut lapsen edun ja osallisuuden perhekuntoutus työskentelyssä, jotta Lapsen oikeuksien sopimuksessa oleva velvoite lapsen edun huomioimisesta toteutuu (Unicef 2023). Lapsen osallisuus tarkoittaa lapsen olemista mukana aktiivisena toimijana perhekuntoutuksessa. Lapsella on oikeus osallistua perhekuntoutuksen suunnitteluun ja toteutukseen, ilmaista mielipiteensä ja vaikuttaa asioihin. Lapsen aito osallisuus vaatii toteutuakseen lapsen tunteen ja kokemuksen osallisuudesta. (THL 2023b.)

2 MURUVANAN PERHEKUNTOUTUS

Perhekuntoutus on kuntouttavaa toimintaa perheille, jossa tavoitteena on lapsen kasvuolosuhteiden turvaaminen, vanhemmuuden tukeminen ja perheen kokonaistilanteen parantaminen voimavaroja vahvistamalla. Perhekuntoutus on tavoitteellista muutostyötä perheen omassa elinympäristössä. Kuntoutusta voidaan tarjota myös laitoksissa tapahtuvana kuntoutuksena, mutta tämä opinnäytetyö keskittyy perheen kotona tapahtuvaan perhekuntoutukseen lastensuojelun avohuollon tukitoimena. Perhekuntoutuksessa keskitytään tukemaan perheenjäsenten välistä vuorovaikutusta, harjoitellaan perheen omassa elinympäristössä arjen taitoja ja keskitytään vakiinnuttamaan perheen rutiineja. (THL 2023a.) Lastensuojelulaki velvoittaa turvaamaan lapsen tasapainoisen kehityksen ja turvallisen kasvuympäristön (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417, § 1).

Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen toteuttamassa kyselyssä todetaan, että sosiaalinen kuntoutus on asiakkaan tarpeista lähtevänä monimuotoinen konkreettinen palvelu, jonka tavoitteena on vastata yksilöllisesti asiakkaan tarpeisiin (Puromäki, Kuusio, Tuusa & Karjalainen 2016, 4). Perhekuntoutus on luonteeltaan sosiaalista kuntoutusta, jonka tavoitteena on tukea sosiaalista toimintakykyä, elämänhallinnan ylläpitämistä ja elämänlaadun parantamista. Edellä mainittujen taitojen tukemisen avulla voidaan pyrkiä ehkäisemään syrjäytymistä ja pyrkiä edistämään asiakkaan osallisuutta. Sosiaalihuoltolaki ei tarkkaan määrittele sosiaalisen kuntoutuksen sisältöä ja tämä antaa mahdollisuuden kuntoutuksen toteuttamiseen monilla eri tavoilla. (Sosiaalihuoltolaki 30.12.2014/1301, § 17.) Perhekuntoutuksen sisällöllisen epäselvyyden vuoksi perhekuntoutuksen käsitteet ja sisällöt tulisi määritellä tarkemmin. Palveluntuottajien keskuudessa hämmennystä aiheuttavat erilaiset perhetyön ja -kuntoutuksen muodot, sisällöt ja henkilöstön osaamisen kohdistuvat vaatimukset eri palvelumuodoissa. (Alatalo, Lappi & Petrelius 2017, 17.) Käytännön perhekuntoutus työskentelyssä olen havainnut, että eri työmuotojen sisällöt määrittely on puutteellista, ja käytännön työssä tämä asettaa haasteita työn tekemiselle ja tarjolla olevien palveluiden kirjo on laaja.

Perhekuntoutuksen alkuvaiheessa on tärkeää selvittää lapsen ja perheen kanssa yhteistyössä perheen tilanne sekä tuen- ja kuntoutuksen tarve. Arvioinnissa käydään läpi mahdollisimman laajasti asioita, jotka ovat vaikuttaneet ja vaikuttavat edelleen perheen elämään. Asioita tarkastellaan yhdessä perheen, sosiaaliviranomaisten ja kuntoutuksen järjestäjän kanssa. Perhekuntoutus rakennetaan perheen tarpeista käsin vastaamaan yksilöllisesti perheen tarvetta ja perheen kanssa yhteistyössä asetetaan tavoit-

teet kuntoukselle. Perhekuntoutuksen yleisimpiä tavoitteita ovat selviytyminen arkipäivän toiminnoista, vuorovaikutuksen lisääminen ja vahvistaminen sekä oman toimijuuden vahvistaminen omassa toimintaympäristössä. Perhekuntoutuksessa huomioidaan aina kokonaisvaltainen työskentely perheen kaikkien jäsenten osalta sekä ymmärretään monialaisen yhteistyön tärkeyden merkitys. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2023b.) Perhekuntoutuksen aikana perheen lähiverkostot kartoitetaan ja otetaan osaksi perhekuntoutustyöskentelyä (Alatalo ym. 2017, 14). Sosiaalisessa kuntoutuksessa hyödynnetään laajalajaisesti eri työmenetelmiä, jotka valikoituvat asiakkaiden tilanteen ja tuen tarpeen perusteella (Sosiaali- ja terveysministeriö 2023b). Toiminnallisuus on aina sosiaalisen kuntoutuksen keskiössä. Toiminnallisuudella tarkoitetaan muun muassa ohjausta arkipäivän toiminnoissa ja elämänhallinnassa, vuorovaikutussuhteiden tukemista sekä muuta asiakkaan toimintakykyä edistävää toimintaa. (Puromäki, Kuusio, Tuusa & Karjalainen, 2017,15.) Perhekuntoutuksen päättymisen jälkeen perheen tuen tarpeet on arvioitava uudelleen ja varmistettava, että perhe saa tarvitsemansa palvelut (Alatalo ym. 2017, 14).

2.1 Perhekuntoutus lastensuojelun avohuollon tukitoimena

Sosiaalityötä ohjaa sosiaalihuoltolaki (Sosiaalihuoltolaki 30.12.2014/1301). Sosiaalityö on asiakas- ja asiantuntijatyötä, jonka keinoin rakennetaan asiakkaan tarpeita vastaava yksilöllinen sosiaalisen tuen ja palveluiden kokonaisuus, jonka keskiössä on asiakas. Sosiaalityö on muutostyötä, jonka tavoitteena on suunnitelmallisesti ja tavoitteellisesti lieventää tai poistaa eri elämäntilanteiden haasteita. Sosiaalityön tehtävänä on vahvistaa ihmisen hyvinvointia ja tukea yhteisöjen toimivuutta ja ihmisten toimintamahdollisuuksien lisääntymistä. Sosiaalityön keinoin pyritään yhdessä yksilöiden, perheiden ja yhteisöjen kanssa vahvistamaan olemassa olevia toimintaedellytyksiä, tukemaan osallisuutta ja lisäämään sosiaalista hyvinvointia. (Yliruka, Vartio, Pasanen & Petrelius, 2018.) Sosiaalityö on myös ennaltaehkäisevää toimintaa, jonka tavoitteena on ennaltaehkäistä ja poistaa ongelmia. Perhekohtainen sosiaalityö keskittyy lapsen sosiaalisen turvallisuuden vahvistamiseen, vanhemmuuden tukemiseen ja yhteistyön tekemiseen varhaiskasvatuksen, koulun ja muiden toimijoiden kanssa. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2023a.)

Lastensuojelun tehtävänä on edistää lapsen suotuisaa kehitystä ja tukea lapsen ja perheen kokonaisvaltaista hyvinvointia. Sosiaali- ja terveysministeriö vastaa lastensuojelun ohjeistuksesta ja hyvinvointialueet vastaavat puolestaan lastensuojelun järjestämisestä. Hyvinvointialueet voivat itse tuottaa palveluita tai ostaa ne ostopalveluna. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2023a.) Muruvana Oy toimii yksityisenä

sosiaalipalveluiden tuottajana, jolta hyvinvointialueet ostavat ostopalveluna tuotettuja sosiaalipalveluita. Vanhempien tukeminen lapsen kasvatukseen ja huolenpitoon liittyvissä asioissa on määritelty lastensuojelulaissa. Lastensuojelun keskeisenä tehtävänä on tunnistaa lapsen elämän riskitekijöitä ja pyrkiä ennaltaehkäisemään ongelmien syntymistä. Lastensuojelun keskiössä on lapsen etu ja tämä on huomioitava aina toiminnan suunnittelussa ja toteutuksessa. (Lastensuojelulaki 13.4.2007, § 2.) Hallitus on esittänyt, että yhdellä sosiaalityöntekijällä saisi olla vuodesta 2024 alkaen enintään 30 lasta asiakkaana, koska asiakkaana olevat lapset hyötyisivät sosiaalityöntekijän antamasta kiireettömästä ajasta ja tämä lisäisi omalta osaltaan lapsen osallisuuden kokemusta. Henkilöstömitoituksella voitaisiin vähentää sosiaalityöntekijän kuormitusta ja työntekijällä olisi enemmän aikaa paneutua jokaisen lastensuojelun sosiaalityön asiakkaana olevan lapsen asioihin. (Valtioneuvosto 2023.)

Lastensuojelun avohuollon tukitoimilla tarkoitetaan perheille ja lapsille järjestettyjä palveluita, jotka vastaavat tuen tarpeisiin. Lastensuojelun avohuollon tukitoimia ovat esimerkiksi tehostettu perhetyö, terapiapalvelut ja perhekuntoutus. (Lastensuojelulaki 13.4.2007, § 34.) Lastensuojelun asiakkaana olevalle lapselle voidaan järjestää myös sosiaalihuoltolain mukaisia palveluita (Sosiaalihuoltolaki 30.12.2014, § 14). Lastensuojelun asiakkaiden tuen tarpeen vaihtelevat yksilöiden välillä, mutta valtaosa asiakkaista tarvitsee laaja-alaista tukea, johon perhekuntoutuksen keinoin on mahdollista vastata (Alatalo ym. 2017, 9).

Laaja-alaista tukea vaativia haasteita ovat esimerkiksi vanhemman liiallinen päihteidenkäyttö ja mielenterveyden haasteet, jotka vaativat kokonaisvaltaista ja tiivistä koko perheen tukemista. Väestökyseilyillä toteutetuissa tutkimuksissa on todettu, että suomalaisista lapsista 23 % on joutunut näkemään vanhemman liiallista päihteidenkäyttöä. Määrä on huomattavan iso. (Roine, Ilva & Takala 2010, 11.) Vanhemman liiallinen päihteidenkäyttö on vakava riski lapsen turvalliselle kasvulle ja kehitykselle. Vanhemman päihdeongelma saattaa lisätä riskiä lapsen riittämättömästä hoidosta ja huolenpidosta, ja vanhemman päihteidenkäytön on todettu olevan altistava tekijä lapsen psyykkisen kehityksen ja käyttäytymisen häiriöihin. Päihdeongelmaisen vanhemman on vaikea suoriutua turvallisen arjen luomisesta lapselle ja vanhemman on usein haasteellista vastata lapsen tarpeisiin. Perheessä olevat päihdehaitat ovat riski huono-osaisuuden siirtymiselle sukupolvelta toiselle. (Holmila, Raitasalo & Jääskeläinen 2016, 83-87.) Ylisukupolvisia ongelmia käsitellään tämän opinnäytetyön erillisessä osiossa tarkemmin.

Perheen vanhemman mielenterveysongelmat koskettavat koko perheen elämää, koska ongelmat vaikuttavat vanhemman kykyyn ajatella ja toimia ja tapaan olla vuorovaikutussuhteissa toisten ihmisten

kanssa. Vanhemman mielenterveysongelmat ovat yhteydessä taustatekijöihin lasten ja nuorten psykiatrisissa häiriöissä. (Solantaus & Paavolainen 2009.) Lastensuojelulaki velvoittaa järjestämään viipymättä päihdeongelmista kärsivälle perheelle palveluita, joiden tehtävänä on tukea perhettä hankalassa tilanteessa. Perhekuntoutus on yksi työmuoto, jolla voidaan auttaa ja tukea päihdeongelmista ja mielenterveyden häiriöistä kärsivää perhettä. (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417, § 34.)

2.2 Asiakassuunnitelma ohjaa perhekuntoutustyötä

Lastensuojelun asiakkaana olevalle lapselle on tehtävä asiakassuunnitelma, joka ohjaa lastensuojelutyötä. Suunnitelmasta tulee ilmetä lapsen ja koko perheen palveluiden tarve sekä palvelut ja tukitoimet, joilla lapsen ja perheen tilannetta pyritään auttamaan. Suunnitelmassa tulee käydä ilmi millä aikataululla työskentelylle asetetut tavoitteet pyritään toteuttamaan, ja suunnitelman tulee sisältää asianosaisten mielipiteet, myös eriävät mielipiteet ja näkemykset. Asiakassuunnitelma on tarkistettava tarvittaessa, kuitenkin vähintään kerran vuodessa. Asiakassuunnitelma ohjaa perhekuntoutuksen työskentelyä määrittelemällä työlle tavoitteet, joilla perheen tuen tarpeisiin pyritään vastaamaan. Perhekuntoutuksen suunnitelmaa laadittaessa moniammatillisessa yhteistyössä perheen kanssa on tärkeää löytämään yhteinen näkemys toteutettavan perhekuntoutusjakson pituudesta, asiakaskäyntien tiheydestä ja kuntoutuksen tavoitteista. Tavoitteisiin pääsemisen kannalta on merkityksellistä, että asiakkaat itse hyväksyvät kuntoutukselle asetetut tavoitteet ja kokevat tavoitteiden vastaavan juuri heidän tarpeisiinsa. (Lastensuojelulaki 12.4.2019/542, § 30.) Hyvin suunniteltu ja toteutettu perhekuntoutus voi olla yksi keino välttää lapsen huostaanotto (THL 2023c).

Dokumentointi eli arkikielessä kirjaaminen on perhekuntoutuksen tärkeä työväline. Kirjaamisella tarkoitetaan asiakirjojen tekstin kirjoittamista ja se kuuluu olennaisena osana jokaiseen perhekuntoutuksen työvaiheeseen. Asiakasasiakirjoihin kirjataan perhekuntoutuksen järjestämisen, suunnittelun, toteuttamisen ja seurannan kannalta tarpeelliset ja riittävät tiedot. Huolellisella kirjaamisella on keskeinen asema asiakkaan ja työntekijän oikeusturvan toteutumisessa, koska oikeusturvan toteutuminen edellyttää asiallista, ajantasaista ja huolellista dokumentaatiota. Perhekuntoutuksesta kirjataan tarpeelliset ja riittävät tiedot. Työntekijän tehtävänä on käyttää ammatillista harkintaa kirjattavan asian sisällöstä ja laajuudesta. Kirjaaminen on osa suunnitelmallista työtä, joka lisää työn hallittavuutta ja mahdollisuutta tarkastella työn etenemistä. Kirjaamisen avulla lapsen mielipide ja perheestä tehdyt havainnot tehdään näkyväksi ja tämä antaa mahdollisuuden seurata perhekuntoutusprosessin eri vaiheita ja tavoitteiden toteutumista. (THL 2023d.)

Lapsen läsnäolo ja aktiivinen osallistuminen perhekuntoutuksen suunnitteluun on tärkeää, koska viranomaisilla on erityinen velvoite kohdella lasta yksilöllisesti ja tasa-arvoisesti ja antaa lapselle mahdollisuus vaikuttaa kehitystasonsa mukaisesti vaikuttaa häntä koskeviin asioihin. (Suomen perustuslaki 11.6.1999/731, § 6.) Perhekuntoutuksen keskeinen ajatus on lapsen suojelu ja koko perheen kuntoutus. Lapsen suojelulla tarkoitetaan lapsen, vanhempien ja koko perheen kanssa työskentelyä. Lapsikeskeisen työtteen avulla vahvistetaan lapsen ja vanhempien toimijuutta sekä tarkastellaan lapsen kokemuksia. Jokaisen lapsen yksilöllisiä kokemuksia tarkastelemalla voidaan ohjata ja auttaa vanhempia juuri kyseessä olevan lapsen tukemisessa ja lapsen tarpeiden huomioimisessa. (Alatalo ym. 2017, 10.)

2.3 Moniammatillinen yhteistyö sosiaalityössä

Perhekuntoutusta tehdään moniammatillisena yhteistyönä eri toimijoiden kanssa. Sosiaalihuoltolaissa säädetään viranomaisen vastuusta käyttää riittävästi asiantuntemusta ja osaamista asiakkaan asioiden hoidossa. (Sosiaalihuoltolaki 30.12.2014/1301.) Tällä tarkoitetaan sitä, että sosiaalihuoltoa toteutetaan eri toimijoiden kanssa niin, että asiakkaan edun mukainen kokonaisuus muodostuu sosiaalihuollon ja muiden toimijoiden yhteistyöstä (Mönkkönen & Kekoni 2020, 1-4). Moniammatillisen yhteistyön tarkoitus on kohdata asiakas ja asiakkaan ongelmat sekä tavoitteellisella yhteistyöllä vähentää tai poistaa olemassa olevia ongelmia. Usein moniammatillinen yhteistyö toteutuu jatkumona, jossa asiakas siirtyy palvelusta toiseen ja osa asiakkaan verkostosta säilyy ennallaan. Siirtymävaiheessa mukaan tulee mahdollisesti lisää toimijoita. Asiakkaan etu on, että jokainen moniammatillisessa yhteistyössä toimiva työntekijä ymmärtää työtehtävänsä merkityksen ja kantaa vastuuta osana suurempaa kokonaisuutta. Yhteistyön keinoin pyritään välttämään päällekkäisen työn tekemistä ja käyttämään kaikkien verkostossa toimivien ammattitaito, tieto ja osaaminen asiakkaan auttamiseksi. (Inkilä 2015.)

Moniammatillisen yhteistyön tekeminen edellyttää yhteisen tavoitteen määrittelemistä ja yhteistyön onnistuminen vaatii kaikilta työskentelyssä mukana olevilta aktiivista osallistumista. Jokainen toimija antaa oman panoksensa yhteisen päämäärän saavuttamiseksi. (Aira 2012, 45-50.) Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman (LAPE) tavoitteena on ollut erityistä tukea tarvitsevien lasten moniammatillisten palveluiden turvaaminen. Lapsen oikeuksien toteutumisen edellytyksenä on lastensuojelun ja muiden mukana olevien tahojen välinen toimiva yhteistyö. Yhteistyötä eri toimijoiden välillä pyritään lisäämään ja vahvistamaan koulutuksella, luomalla yhteisiä käytäntöjä, tukemalla systeemisen tiimi mallin käyttöönottoa ja kehittämällä uusia palvelumuotoja. (THL 2023e.)

Moniammatillisen työn tekemiseen liittyy haasteita esimerkiksi salassapidon ja kirjaamiseen käytänteiden osalta. Organisaatioiden reunaehdot saattavat hidastaa ja jopa vaikeuttaa yhteistyön tekemistä. (Mönkkönen ym. 2020, 1-4.) Yksittäisen työntekijän on usein tasapainoteltava oman perustyönsä ja moniammatillisen työn välillä. Työntekijän oma mielenkiinto ja asennoituminen yhteistyön tekemiseen vaikuttaa yhteistyön onnistumisen lopputulokseen. Rakenteellisessa ja käytännön johtamisessa saattaa olla puutteita, jotka hankaloittavat yhteistyön tekemistä, ja epäselvyydet vastuukysymyksistä voivat haitata yhteistyön tekemistä. Yhteisen ja jaetun tiedon puuttuminen vaikeuttaa avoimen yhteistyön tekemistä asiakkaan auttamiseksi. (Vierula, Pösö & Paavilainen 2019, 4.) Moniammatillisia taitoja tulee harjoitella, jotta yhteistyön tekeminen olisi joustavaa, sujuvaa ja asiakkaan tarpeisiin vastaavaa (Mönkkönen ym. 2020, 1-4).

2.4 Läheisten ihmisten merkitys perheen hyvinvoinnin tukena

Lapsi tarvitsee hyvään kasvuun vähintään yhden riittävän hyvän kiintymyssuhteen, ja lapsen hyvinvoinnin kannalta on tärkeää, että aikuinen sietää ja hyväksyy kaikki lapsen tunteet eikä rankaise niiden ilmaisemisesta. (Sinkkonen 2004.) Läheisten ihmisten aito läsnäolo lapsen elämässä lisää lapsen turvallisuuden tunteita ja mahdollisuuksia tulla nähdyksi ja kuulluksi. Aikuisen kiinnostus lapsen asioita kohtaan antaa lapselle mahdollisuuksia kertoa asioistaan ja toiveistaan sekä lisää kuulluksi ja ymmärretyksi tulemistä. Luotettavat ja läsnä olevat aikuiset antavat tilaa lapsen ajatuksille ja toiveille ja kuuntelevat, mitä lapsella on sanottavana. (Kallinen, Nikupeteri, Laitinen, Lantela, Turunen, Nurmi & Leinonen 2021, 10-15.) Isovanhempien ja läheisten ihmisten antamalla tuella on huomattava merkitys vanhempien jaksamiselle. Läheiset ihmiset viettävät aikaa lapsen kanssa ja tämä mahdollistaa vanhemmille vapaa-aikaa lapsesta huolehtimisesta ja antaa vanhemmille tukea lapsen kasvatustehtävässä. Käytännön avun ja emotionaalisen tuen lisäksi perheelle läheiset ihmiset voivat auttaa ja tukea perhettä myös taloudellisesti. (Danielsbacka, Hämäläinen & Tanskanen 2020, 10-15.)

Perheen oman lähiverkoston ottaminen osaksi perhekuntoutustyöskentelyä on tärkeää, koska kuntoutusjakson jälkeisessä ajassa perhe saa tukea läheisistä ihmisistä koostuvasta verkostosta. Perhekuntoutuksessa rohkaistaan perhettä avaamaan omaa tilannettaan läheisille ihmisille ja pyytämään heiltä apua, koska kuntoutuksen jälkeen perhe palaa omaan lähiverkostoonsa. On tärkeää, että läheisille ihmisille saadaan realistinen tieto ja käsitys perheen tilanteesta, jotta he pystyvät ymmärtämään perheen tilannetta ja auttamaan perhettä tilanteen parantamisessa. (Alatalo ym. 2017, 53.)

2.5 Läheisneuvonpito ja Lapset puheeksi- keskustelu Muruvanan perhekuntoutuksessa

Moniammatillisen yhteistyön tekemisen merkitys ymmärretään tärkeäksi osaksi Muruvanan perhekuntoutustyöskentelyä, koska vaativat asiakastilanteet korostavat moniammatillisen tiimityön merkitystä. Eri alojen ammattilaisten tulee kyetä toimimaan yhdessä tehokkaasti asiakasta kunnioittaen ja asiakasta auttaen. (Kekoni, Mönkkönen, Silén-Lipponen, Tiihonen & Saaranen 2021, 1-2.) Perhekuntoutuksessa huomioidaan perheen läheiset ihmiset ja olemassa olevia ihmissuhteita pyritään vahvistamaan, jotta lähiverkoston mahdollisuus tarjota sosiaalista tukea perheelle toteutuu (Sosiaali- ja terveysministeriö 2019, 22).

Muruvanan perhekuntoutuksessa käytetään usein läheisneuvonpitoa lähiverkoston tarjoaman tuen vahvistamiseksi. Läheisneuvonpito ei perustu Suomessa lakiin, mutta laki ei myöskään estä sitä käyttämästä. Läheisneuvonpidon avulla voidaan tukea lastensuojelulain keskeisten tavoitteiden toteutumista ja tarjota niiden saavuttamiseen toimiva asiakaslähtöinen työtapa. Läheisneuvonpito perustuu aina vapaaehtoisuuteen, ja lapsen mielipiteeseen kiinnitetään erityistä huomiota. Läheisneuvonpito on työtapa, jossa keskiössä on lapsi ja läheisten ihmisten voimavaroja yhdistetään lapsen tilanteen ratkaisemiseksi. Läheisneuvonpito keskittyy kuulemaan jokaisen osallistujan näkökulman kunnioittavasti ja jokaisen osallistujan mahdollisuuksia osallistua perheen tilanteen parantamiseksi tuetaan. Viranomaiset ovat läheisneuvonpidossa asiantuntijoita, jotka vastaavat kysymyksiin, mutta viranomaisten näkökulmat eivät hallitse neuvonpitoa. Neuvonpito tulee valmistella huolellisesti ja etukäteen sovitaan asiat, joista neuvonpidossa keskustellaan. Neuvonpidon tarkoituksena on vahvistaa lapsen ja hänen läheistensä osallisuutta ja auttaa läheisiä ihmisiä lapsen tukemisessa. Läheisneuvonpito nojaa ajatukseen lapsen, perheen ja läheisten ihmisten kykyyn etsiä ja löytää ratkaisuja tilanteeseen. Läheisneuvonpidon tuloksena läheiset ihmiset sitoutuvat halutessaan sovittuihin asioihin. (Heino 2000, 8-13.)

Raahen seudulla Lapset puheeksi -menetelmä on valikoitunut lapsen toimivan arjen tukemisen toimintamuodoksi. Lapset puheeksi -keskustelu on otettu laajasti käyttöön peruspalveluissa, jotta ongelmien syntymisen ennaltaehkäiseminen olisi tehokasta ja ongelmien siirtymistä sukupolvelta toiselle voitaisiin vähentää. Menetelmä luo puitteet yhteisen työmenetelmän käyttöön lasten ja perheiden kanssa työskenteleville tahoille. (Raahen seudun hyvinvointikuntayhtymä 2019.) Menetelmän avulla pyritään yhteistyössä yhteinen ymmärrys lapsen arjesta ja tuen tarpeista. Tavoitteena on vahvistaa perhettä suo-

jaavia tekijöitä ja ennaltaehkäistä tilanteiden vaikeutumista ja siirtymistä seuraaville sukupolville. Lapsen puheeksi -keskustelun lisäksi voidaan järjestää tarvittaessa neuvonpito, jos Lapset puheeksi -keskustelussa nousee esille huolenaiheita ja lisätuen tarpeita. Neuvonpitoon kutsutaan perheen omaa verkostoa ja muita toimijoita eri palveluista ja myös kolmannen sektorin toimijoita. Neuvonpidon tarkoituksena on suunnitella lasta ja koko perhettä tukevia toimia arjen sujuvuuden tueksi ja lapsen ympärille pyritään rakentamaan toiminnallinen verkosto, jonka avulla lasta suojaavia tekijöitä voidaan lisätä. (Mieli 2023.)

2.6 Asiakkaan osallisuus perhekuntoutuksessa

Asiakkaan osallisuuden toteutuminen on huomioitava perhekuntoutuksen kaikissa eri vaiheissa. Osallisuus tarkoittaa ihmisen tuntemaa kokemusta yhteisöön ja yhteiskuntaan kuulumisesta. Ihmisen kokemus omasta merkityksellisyydestä on yksilön kannalta merkittävää. Ihmisen tulee tuntee kuuluvansa kokonaisuuteen ja kokea pystyvyyttä tärkeiden vuorovaikutussuhteiden luomiseen toisten ihmisten kanssa. Vaikuttamisen mahdollisuudet, mielipiteiden ilmaisu ja oikeus vaikuttaa itseä koskeviin asioihin lisäävät ihmisen osallisuutta. Perhekuntoutuksen suunnittelussa, toteutuksessa ja arvioinnissa on otettava huomioon asiakkaan kokemus, ajatukset ja mielipiteet. Osallisuus voidaan karkeasti jakaa seuraaviin osa-alueisiin: tieto-osallisuudella tarkoitetaan ihmisen oikeutta saada tietoa eri palveluista ja itseä koskevista palveluprosesseista, kun taas toiminnallinen osallisuus tarkoittaa ihmisen kykyä ja mahdollisuutta toimia aktiivisesti omassa elinympäristössään ja suunnittelu osallisuudessa taas korostuu ihmisen oikeus tiedonsaantiin valmistella olevista hankkeista, mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa suunnitteluprosesseihin. Päätöksenteko-osallisuus antaa ihmiselle oikeuden käyttää päätäntävaltaa esimerkiksi palveluiden tuottamisessa. (Sihvo, Isola, Kivipelto, Linnanmäki, Lyytikäinen & Sainio 2018, 10.)

Ihmisen osallisuus omassa elämässään tarkoittaa ihmisen yhteyttä omiin tarpeisiinsa ja niiden toteuttamiseen. Ihmisen kokemus oman elämänsä osallisuudesta rakentuu elämän hallittavuudesta, merkityksellisyyden kokemuksista ja inhimillisten tarpeiden tyydyttymisestä. Perhekuntoutuksen suunnittelussa ja työskentelyssä on varmistettava, että asiakas otetaan aidosti mukaan kuntoutuksen suunnitteluun ja toteutukseen. Asiakkaan tulee voida toimia aktiivisena osallistujana kuntoutuksen kaikissa eri vaiheissa, sillä tämä lisää asiakkaan myönteistä suhtautumista kuntoutukseen ja vahvistaa asiakkaan oman elämän hallittavuuden tunteen syntymistä. (Koivisto, Isola & Lyytikäinen 2018, 8.)

2.7 Lapsen osallisuuden merkitys itsetunnon suotuisalle kehitykselle

Perhekuntoutuksen lähtökohta on lapsen kohteleva arvostavasti, aidosti ja kunnioittavasti, koska lapsen oikeus osallisuuteen on vahvasti suojattu lainsäädännöllä. Lapsen osallisuus tulee varmistaa lapsen iästä riippumatta lapsen kehitysvaihe huomioiden. Lapsen asianosallisuus korostuu perhekuntoutuksen kaikissa vaiheissa. Lapsen todellinen osallistuminen tulee varmistaa häntä koskevilla asioilla, koska lapsen osallisuudesta ei voida puhua, jos lapselle ei synny kokemusta osallisuudesta. Lapsen hyvän itsetunnon kehittymiselle osallisuuden kokemuksella on merkitystä, ja perhekuntoutuksessa työntekijät ovat valmiita tekemään yhteistyötä lapsen kanssa lasta kuunnellen ja lapsen mielipiteet huomioiden. Lapsella on oikeus esittää mieliteensä tavalla, jonka hän on itse valinnut, ja työntekijöiden tulee tukea lasta ilmaisemaan itseään ja mielipiteitään vapaasti. (THL 2023b.)

Lapsen kanssa otetaan perhekuntoutuksen aikana puheeksi hankalia asioita ja lapselle annetaan mahdollisuus halutessaan puhua niistä. Perhekuntoutuksessa on erityisen tärkeää muistaa, että lapsi ei toimi tiedontuottajana muista perheenjäsenistä, vaan hän puhuu omista kokemuksistaan. Tämä tarkoittaa sitä, että lasta ei tule käyttää välikappaleena vanhempien kanssa työskentelyyn ja lapsen puhetta ei pidä tulkita, vaan antaa lapselle tilaa ja aikaa perustella itse. Lapselle tarjotaan erilaisia tapoja ilmaista itseään ja ilmaisun tukena voidaan käyttää esimerkiksi piirtämistä ja leikkiä. Lapsen kanssa toimiessa tulee muistaa edetä asioissa lapsen tahtisesti ja antaa lapselle aikaa kysymysten ja mielipiteiden esittämiseen kiireettömässä ja turvallisessa ilmapiirissä. Työntekijät reflektoivat omaa käytöstään, arvojaan ja asenteitaan jatkuvasti lapsen kanssa työskennellessään, jotta lasten ajatukset tulevat kohdatuksi arvostavasti ja lasta kunnioittaen. (THL 2023b.)

Lapsistrategiassa lapsen osallisuudella on keskeinen asema. Ymmärrys lapsuudesta ja tapa määritellä lapsuutta rakentuu lapsen osallisuudesta yhteiskunnassa, arjessa ja lapsille suunnatuissa palveluissa (Stenvall 2020, 8.) Aikuislähtöisessä yhteiskunnassamme vallitsee kuitenkin aikuisen ja lapsen välillä hierarkkinen suhde, jossa lapset jäävät usein taka-alalle. Lapset eivät ole tottuneet siihen, että heitä voidaan pitää tasa-arvoisina aikuisten kanssa ja siihen, että lasten näkökulma otetaan vakavasti ja huomioidaan yhteiskunnassa. Lapsen osallisuutta tulkitaan usein aikuisten näkökulmasta ja lapsen osallisuutta tarkastellaan aikuisten maailmasta käsin. (Ahonen, Honkanen, Olli, Ronimus & Seppänen 2018, 2-3.)

Lapsen osallisuuteen vaikuttaa vahvasti käsityksemme lapsen perusolemuksesta ja elämismaailmasta sekä lapsuuden merkityksestä yhteiskunnallisesti ja se, miten suhtaudumme lapsen kehitykseen. Jotta lapsen osallisuus voi aidosti toteutua, on lapsen osallistuttava toimintaan aktiivisena toimijana, jossa luodaan toimintaympäristöt ja itse toiminta sellaisiksi, että lapsen aktiiviselle osallistumiselle on mahdollisimman vähän esteitä. Toimintaympäristöjen tulee olla sellaisia, jossa lapset pystyvät toimimaan eri yhteisöjen jäsenenä. Lapsen tulee voida osallistua toiminnan suunnitteluun, jotta toiminta vastaa lapsen tarpeisiin. Kaikki lapsen elämässä mukana olevat läheiset aikuiset ja ammattilaiset voivat omalta osaltaan vahvistaa lapsen osallisuutta. Lapsen elämässä tulee olla mahdollisuuksia tuoda esille ajatuksia ja osallistua toimintaan. (Ahonen ym. 2018, 1-2.)

Lapsen aidon osallisuuden toteutumiseksi perhekuntoutuksen kaikissa vaiheissa pyritään saamaan tietoa lapsilta heidän ajatuksistaan ja näkökulmistaan, jotta voidaan luoda rakenteita, joiden kautta lapsen ääni tulee kuuluville. Tämä vaatii aikuiselta herkkyyttä ja aitoa halua kuulla ja huomioda lasta. Lapsen osallisuus perhekuntoutuksessa on yhteisöllistä toimintaa, jossa ovat läsnä tasa-arvoisuus, erilaisuuden hyväksyminen sekä lapsen oma halu eli vapaaehtoisuus. (Ahonen ym. 2018, 2-3.) Perhekuntoutukseen liittyvistä asioista kerrotaan lapselle niin, että lapsi voi sen ymmärtää ja lapselle tarjotaan aktiivisesti vaikuttamisen mahdollisuuksia perhekuntoutukseen liittyen. (THL 2023b.)

3 SYSTEEMINEN TYÖOTE PERHEKUNTOUTUKSESSA

Perhekuntoutuksessa systeemisen ajattelun ja työotteen kautta ymmärretään, että yhden osan muutos käynnistää muutosproessin perheessä. Perheen tilanteen kohentuminen ja lapsen edun turvaaminen alkaa perheessä tapahtuvista muutoksista. Perhekuntoutuksen tarkoituksena on tukea toimintaa, joka edistää muutoksen syntymistä ja muutostyöskentelyssä tulee huomioida yksilöllisesti perheen tilanne. Toiminta on kohdistettava vastaamaan kyseessä olevan perheen tarpeita. Muutostyöskentelyn suunnittelun ja toteutuksen lähtökohtana on laaja ja todenmukainen tieto perheen tilanteesta, jota lapsi ja perhe itse tuottavat. Lähiverkoston tuottama tieto ja muu lapsen elinympäristöstä tuleva tieto hyödynnetään ja huomioidaan perhekuntoutuksen suunnittelussa ja työskentely prosessissa. (Lahtinen, Mänistö & Raivio 2017, 13.)

Systeemisen työotteen perusajatuksena on nähdä lapsen ja koko perheen elämä kokonaisuudessaan, jossa kaikki osat ovat yhteydessä toisiinsa ja vaikuttavat kokonaisuuteen. Syy-seuraussuhteita tarkastellaan kehämäisenä ilmiönä, jolloin kaikki asiat ovat yhteydessä vaikuttamassa toisiinsa. Työskentely perustuu avoimeen ja luottamukselliseen vuorovaikutukseen sekä kunnioitukseen, jossa perheen omat kokemukset omasta elämismaailmastaan ovat työskentelyn keskiössä. Ratkaisukeskeisen ajattelun ja työtavan avulla pyritään yhteistyössä perheen kanssa löytämään toimivia ratkaisuja arkeen. Työskentelyn tarkoituksena on lapsen ja perheen tasapainoisen ja turvallisen arjen tukeminen. Systeeminen työskentely on ihmissuhdeperustaista ja perustuu asiakkaan arvostavaan kohtaamiseen. Lapsen ja perheen osallisuuden toteutuminen ja vahvistaminen korostuu systeemisessä ajattelussa, koska se luo pohjan muutostyöskentelyyn sitoutumiselle. Sitoutuminen vaatii yhteisen ymmärryksen syntymistä muutostyöskentelyn tarpeellisuudelle ja toteuttamisen eri tavoille. Asiakkaan ja ammattilaisten luottamuksellisessa yhteistyössä pyritään saavuttamaan mahdollisimman laaja yhteinen ymmärrys lapsen ja perheen tilanteesta ja eri toimijoiden välinen toimiva yhteistyö luo kestävätkä rakenteet työskentelylle. (THL 2023f.)

Aaltion ja Isokuortin 2019 tekemässä tutkimuksessa todetaan, että systeemisen toimintamallin käyttöönottoon on liittynyt haasteita, mutta haasteista huolimatta sosiaalityöntekijät ovat enimmäkseen tyytyväisiä systeemiseen malliin. Sosiaalityöntekijät kokevat, että perheterapeuttisen näkökulman tuominen osaksi lastensuojelun sosiaalityötä ja perheterapeuttinen osaaminen on lisännyt sosiaalityöntekijöiden ymmärrystä perheiden toiminnasta. Ymmärryksen lisääntyminen on merkityksellistä asiakkaan auttamiseksi. Perheterapeuttinen ajattelu on lisännyt sosiaalityöntekijöiden kykyä tunnistaa perheiden

tilanteiden takana olevia juurisyitä ja ymmärtää niiden merkitystä perheiden toimintaan sekä vallitsevaan tilanteeseen. Suurin este systeeminen toimintamallin käyttöönotolle on ollut sosiaalityöntekijöiden suuret asiakasmäärät, ja tämä on johtanut siihen, että kasvokkain tapaamiset ja intensiivinen työskentely eivät ole lisääntyneet. Systeemisen mallin laajamittaiseen käyttöön siirtyminen edellyttää koulutusta, resurssien lisäämistä ja helposti käytettävän materiaalin saatavuuden parantamista. Tutkimuksessa nousee myös esille, että toimintamallin käyttöönotto on mahdollisesti lisännyt asiakkaiden aggressiivista käytöstä. Tulevaisuudessa tätä on syytä selvittää ja tutkia lisää. (Aaltio ym. 2019, 146-151.)

Perhekuntoutuksen tavoitteena on parantaa perheen kokonaistilannetta ja saavuttaa pysyviä muutoksia perheen elämässä, jotta lapsen hyvinvointi on mahdollista turvata. Lapsen etu toteutuu parhaiten silloin, kun lasta autetaan kokonaisvaltaisesti siinä elinympäristössä, jossa hän elää. Lapsi ei saa jäädä työskentelyssä varjoon, vaan lapsen kannalta merkittävin näkökulma on aina oleellisin. Arvioitaessa perhekuntoutuksen vaikuttavuutta lapsen arkeen ja elämään tulee löytää konkreettisia asioita, jotka kertovat ovatko asiat muuttuneet lapsen kannalta myönteisempään suuntaan. Arviossa kiinnitetään erityistä huomiota lapsen elämässä olevien riskitekijöiden arviointiin. Perhekuntoutuksen tavoitteena on vähentää tai poistaa lapsen elämässä olevia riskitekijöitä. Vanhempien toiminnan tarkasteleminen lapsen myönteistä ja suotuisaa kehitystä tukevassa toiminnassa on tärkeää, koska vanhemman oma toiminta vaikuttaa lapseen ja lapsen käytökseen. (Lahtinen ym. 2017, 13.)

Perhekuntoutuksessa asiakastyön lähtökohtana on luottamuksellisen suhteen luominen lapseen ja vanhempaan. Lapsen turvallisuutta ja hyvinvointia edistäviä tekijöitä vahvistetaan ihmissuhdeperustaisen työskentelyllä, jossa otetaan huomioon lapsen ja vanhemman elinympäristön vuorovaikutussuhteet ja huomioidaan palvelujärjestelmä, jonka piirissä lapsi ja perhe ovat. (Aaltio ym. 2019, 12.) Systeemisen työskentelyn yksi tärkeimmistä tekijöistä perhekuntoutuksen työskentelyn tavoitteiden saavuttamisen kannalta on lapsen, vanhempien ja perheen lähteisten kanssa tehtävä kohtaava vuorovaikutustyö, joka rakentuu avoimen ja kunnioittavan dialogin ympärille. Avoimessa ja luottamuksellisessa ilmapiirissä on tilaa ajatuksille, mielipiteille ja toisten kuuntelemiselle. Työntekijöillä tulee olla taitoa ja kykyä ylläpitää luottamuksellista yhteistyösuhdetta asiakasperheisiin. (Lahtinen ym. 2017, 13.) Perhekuntoutuksessa työntekijän ja perheen väliset keskustelut ovat luonteeltaan uteliaita ja reflektioivia. Niissä perheenjäsenten välisiä suhteita tutkitaan aktiivisesti ja annetaan tilaan perheen omalle tarinalle. Yhteinen pohdinta keskittyy käsittelemään asioita seuraavien teemojen kautta: mistä tässä voisi olla kysymys, mikä selittää perheen käyttäytymisen ja millä uusilla tavoilla ongelman voisi ratkaista. Uusien

ongelmanratkaisutapojen avulla voidaan saavuttaa uusia näkökulmia asioihin ja konkreettisia toimintatapojen muutoksia perheessä. Perheen motivaation lisääntyminen muutostyöskentelyyn antaa mahdollisuuksia saada aikaan eheyttäviä ja voimaannuttavia kokemuksia perheessä. (Civil, Abrahamsson, Mäki-Fossi & Miettunen 2019, 15.)

3.1 Turvallisen kiintymyssuhteen merkitys lapsen hyvinvoinnille

Lastensuojelulaki korostaa vanhempien ensisijaista vastuuta lapsen hyvinvoinnista ja turvallisista kasvuolosuhteista sekä lapsen ja perheen kanssa toimivien viranomaisten vastuuta tukea vanhempia lapsen kasvatustehtävässä (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417, § 2). Vanhemman tärkein tehtävä on vastata lapsen tarpeisiin lapsilähtöisesti. Lapsen pitää voida luottaa siihen, että häntä hoivaava vanhempi on sitoutunut antamaan hänelle rakkautta, hoivaa ja huolenpitoa. Vanhemman kyky tulkita lapsen tarpeita ja viestejä on edellytys sensitiiviseen suhteeseen lapsen ja vanhemman välillä. Lapsen kasvua ja kehitystä tukee turvallinen kiintymyssuhde, joka rakentuu lapsen kokemusten kautta turvallisissa ja vastavuoroisissa ihmissuhteissa. Turvallisissa ihmissuhteissa lapsi kokee saavansa aikuisen turvaa ja huolenpitoa tarvittaessa, etenkin ollessaan hädissään. Lapsi tarvitsee toistuvasti kokemuksia siitä, että hänen tarpeisiinsa vastataan ja hän saa osakseen läsnäoloa sekä hellyyttä. Edellä mainittuja lapsen kiintymyssuhteeseen vaikuttavia tekijöitä tuetaan systeemisen työotteen käyttämisellä perhekuntoutuksessa. (THL 2023g.)

Lapsen hyvinvoinnin kannalta merkittäviä tekijöitä ovat kasvuympäristön välittävä ilmapiiri, empaattinen ja hellä hoiva sekä avoin, turvallinen ja lapsen tarpeisiin vastaava vuorovaikutus. Turvallisen kiintymyssuhteen avulla lapsi rakentaa malleja tuleviin ihmissuhteisiinsa. Turvallinen ja lapsen tarpeisiin vastaava kasvuympäristö auttaa lasta tuntemaan itsensä osaavaksi, tärkeäksi ja erilaisia tunteita tuntevaksi yksilöksi. (THL 2023g.) Perhekuntoutuksen avulla perheen arjen ennakoitavuutta ja sujuvuutta tuetaan ohjaamalla vanhempia vastaamaan lapsen tarpeisiin yksilöllisesti. Työskentelyn keskiössä on lapsen edun huomaaminen ja lapsen mielipiteiden huomioiminen. Perheen kanssa yhteistyössä etsitään ja pyritään löytämään keinoja turvallisen ja virikkeellisen kasvuympäristön luomiseen lapselle ja koko perheelle. Perhekuntoutuksessa keskeistä on vahvistaa vanhemman ja lapsen välistä vuorovaikutusta ja lisätä perheenjäsenten välistä hellyyttä sekä turvallisuutta. (Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 8.4.1983/361, § 1.)

3.2 Vanhemman mentalisaatiokyvyn vaikutukset lapsen turvalliseen kasvuun

Vanhemman ja lapsen hyvä keskinäinen vuorovaikutus, turvallinen kiintymys ja suotuisa tunne-elämän kehitys ovat yhteydessä mentalisaatiokykyyn. Kiintymyssuhdetta ja sen merkitystä lapsen tasapainoiselle ja turvalliselle kasvulle käsiteltiin edellisessä luvussa. Mentalisaatiokyvyllä tarkoitetaan vanhemman kykyä tunnistaa ja huomioida omia ja lapsen tunteita, ajatuksia ja kokemuksia. Vanhemman mentalisaatiokyky auttaa säätelemään vanhemman omia tunnetiloja, tunnistamaan lapsen tunnetiloja ja niiden vaikutusta käyttäytymiseen sekä ylläpitämään turvallisuutta vanhempi-lapsisuhteessa. Kyky mentalisaatioon edistää ja tukee perheen sisäistä vuorovaikutusta ja tämä vähentää perheen sisäisiä riitatilanteita, koska perheenjäsenet kykenevät tarkastelemaan omaa toimintaansa ja sen vaikutusta muihin perheenjäseniin. (Pajulo, Salo & Pyykkönen 2015.)

Lapsen oma mentalisaatiokyky kehittyy turvallisessa vuorovaikutuskokemuksissa toisten ihmisten kanssa. Vanhemman kyky asettua lapsen asemaan ja asioiden tarkasteleminen lapsen näkökulmasta on merkityksellistä, jotta lapsi tulee nähdyksi ja ymmärretyksi. Vanhempi pyrkii ymmärtämään lapsen käyttäytymisen taustalla olevia tunteita ja lapsen kokemuksia ja reagointia eri tilanteissa. Merkittävää on, että vanhempi pysähtyy miettimään ja tarkastelemaan asioita lapsen näkökulmasta ja tätä kautta pyrkii ymmärtämään lapsen kokemuksen ja kokemuksen vaikutuksen käyttäytymiseen. Ymmärryksen lisääntyminen lapsen kokemuksista auttaa vanhempaa muuttamaan omaa asennettaan ja toimintaansa vastaamaan paremmin lapsen tarvetta. Vanhemman tehtävänä on auttaa lasta rauhoittumaan hankalissa tilanteissa, ja tätä kautta lapsi oppii keinoja itsensä rauhoittamiseen ja tunnetilojen säätelemiseen. (Pajulo, ym. 2015.)

Vanhemman heikko mentalisaatiokyky tarkoittaa vanhemman haluttomuutta ja kyvyttömyyttä huomata ja ymmärtää lapsen käyttäytymisen takana olevia tunnetiloja ja kokemuksia. Vanhempi keskittyy lähimmä lapsen ulospäin näkyvään käyttäytymiseen ja toimii hankalissa tilanteissa usein samalla tavalla, kaavamaisesti. Vanhempi pyrkii esimerkiksi rauhoittamaan itkuista lasta aina nukuttamalla tai syöttämällä. Vanhemman heikkoa mentalisaatiokykyä voidaan vahvistaa perhekuntoutuksessa, jossa vanhempaa ohjataan ja kannustetaan pohtimaan omia kokemuksiaan ja kiinnittämään huomiota omiin toimintatapoihinsa. Omia toimintatapoja tarkastelemalla vanhemman on mahdollista löytää lapsen näkökulma asiaan tai tilanteeseen. Vanhemman kykyä arvioida oman toimintansa vaikutusta lapseen voidaan kehittää perhekuntoutuksen aikana huomaamalla syitä vanhemman ja lapsen käytöksen taustalla. Syiden tarkasteleminen heti tilanteen synnyttyä auttaa vanhempaa huomaamaan tilanteeseen johtaneita

tekijöitä ja tunnetiloja, joiden avulla vanhempi voi löytää uusia tapoja toimia vastaavanlaisissa tilanteissa ja näin auttaa lasta arjen hankalissa tilanteissa. (Pajulo ym. 2015.)

Työntekijöiden tehtävänä on auttaa vanhempaa huomaamaan ja ymmärtämään toisten perheenjäsenten kokemuksia ja kiinnostumaan syistä käyttäytymisen takana. Työntekijä pyrkii luomaan avoimen ja luottamuksellisen ilmapiirin, jossa yhdessä ihmettelylle ja asioiden tarkastelemiselle on tilaa. Työntekijän tulee pyrkiä pois asiantuntijan roolista ja heittäytyä avoimeen vuoropuheluun vanhemman kanssa, jotta vanhemman ja lapsen välistä suhdetta voidaan tukea. (Pajulo ym 2015.)

Resilienssikyvyllä tarkoitetaan yksilön kykyä reagoida tilanteen vaatimalla tavalla. Hyvä resilienssikyky vähentää huolehtimista ja murehtimista sekä auttaa yksilöä toipumaan yllättävistä tilanteista nopeammin, kuin heikon resilienssikyvyn omaava yksilö. Resilienssikykyä voi kehittää ja parantaa perhekuntoutuksen avulla ja tuella. (Pojula 2018, 17-124.) Lapsen resilienssikyvyn vahvistaminen perhekuntoutuksessa tarkoittaa työskentelyä, jossa lapsen ajatteluun liittyviä selviytymiskeinoja tarkastellaan ja työskentelyn keinoin vahvistetaan toimivia keinoja selvittää hankalista tilanteista. Lapsen arvottomuuden ja turvattomuuden tunteita pyritään vähentämään vahvistamalla lapsen itsesäätelyn taitoja, kykyä ajatella ja toimia joustavasti ja vahvistamalla empatiakykyä ja harjoittelemalla avun pyytämistä. Lapsen kanssa harjoitellaan tunnistamaan syy-seuraussuhteita ja vahvistetaan lapsen luottamusta omiin kykyihinsä ja taitoihinsa. (Alatalo ym. 2017, 31.) Lapsen itsesäätelyn taitoja harjoitellaan perhekuntoutuksessa vahvistamalla lapsen motivaatiota uusien taitojen oppimiseen. Uuden taidon opettelemista suunnitellaan yhdessä lapsen kanssa ja samalla herätellään lapsen omaa motivaatiota taidon opetteluun. Lapsen tulee ymmärtää, miksi uuden taidon oppiminen on hänelle hyödyllistä. Lapsen kanssa harjoitellaan uuden taidon oppimista kannustavassa ilmapiirissä ja taitoa opetellaan pienissä erissä kerrallaan askel askeleelta. Lapsi saa itse valita palkinnon itselleen uuden taidon oppimisesta, koska se lisää lapsen motivaatiota uusien taitojen opetteluun ja antaa lapselle tärkeitä onnistumisen kokemuksia. (Hautakangas, Uusitalo & Kumpulainen 2021, 300.)

3.3 Vanhemmuuden tukeminen perhekuntoutuksen keinoin

Aiemmissa luvuissa kerrottiin vanhempien velvollisuudesta vastata lapsen tarpeisiin ja tunteisiin, ja sen lisäksi vanhemmille kasautuu useita arjen vastuita. Elämä on tasapainottelua työn ja kodin välillä. (Vaarama, Karvonen, Kestilä, Moisio & Muuri 2014, 150.) Johanna Lammi-Taskula ja Sakari Karvo-

nen 2014 tuovat Lapsiperheiden hyvinvointijulkaisussa esille, että perheen ja työn ajankäyttölinen yhteensovittaminen onnistuneesti on osa perheen hyvinvointia. Työoloilla, työn järjestämisen tavoilla ja työajoilla on hyvinvoinnin kannalta merkitystä. Nämä asiat vaikuttavat yksilön ja perheen ajankäyttöön sekä heidän voimavaroihinsa. Lapsiperhekyselyyn 2006 ja 2012 vastanneet pienten lasten vanhemmat kokivat, että heillä on työnsä takia liian vähän aikaa lapsilleen ja puolisolleen ja työn vaativuus aiheuttaa huolta omasta jaksamisesta. (Lammi-Taskula & Karvonen 2014, 38-50.) Vanhemmat halusivat viettää enemmän aikaansa lasten ja koko perheen kanssa olemalla ja harrastamalla. Tämä selviää Tilastokeskuksen tutkimuksesta. (Tilastokeskus 1999-2000, 98.)

Vanhempien jaksamista helpottavat perheen arjessa olevat säännöt. Sääntöjen tarkoitus on ohjata perheen toimintaa ja helpottaa arjen sujumista. Jokaisen perheen säännöt voivat olla erilaisia ja säännöt tulee laatia vastaamaan lasten ikä- ja kehitystasoa, jotta lapsella on mahdollisuus onnistua sääntöjen noudattamisessa. Lasten kanssa keskustellaan yhdessä siitä, mitä sääntöjä perheessä on hyvä olla. Säännöt luovat lapselle ja koko perheelle turvaa, ja lisäävät arjen ennakoitavuutta ja johdonmukaisuutta. Perheen säännöt ohjaavat lasta ja aikuisia, ja tämä tekee aikuisten toiminnasta lapsille ennakoitavaa. Sääntöjen noudattaminen opettaa vastuun kantamista lapselle ja selkiyttää lapselle eri tilanteissa toimimista. (THL 2023h.)

Sääntöjen toimivuuden kannalta on oleellista, että lapsi tietää, mitä sääntöjä perheessä on ja mitä häneltä odotetaan. On luonnollista, että lapsi koettelee välillä rajoja ja rikkoo sääntöjä. Tämän vuoksi onkin oleellista, että vanhemman keuhvat lasta silloin, kun sääntöjen noudattaminen onnistuu. Tarvittaessa vanhemman on rajattava lapsen haastavaa käytöstä ja lapsen rajaamista harjoitellaan perhekuntoutuksen aikana. Johdonmukaisten sääntöjen laatiminen ja niiden noudattaminen perheessä vähentää lapsen halua koetella rajoja ja vastustaa sääntöjen olemassaoloa. Perhekuntoutuksessa on oleellista keskustella ensin vanhemman kanssa perheen säännöistä, jotta voidaan muodostaa yhteinen ymmärrys siitä, mitä sääntöjä perhe tarvitsee. Tämän jälkeen säännöistä keskustellaan lasten kanssa ja lapsilla on mahdollisuus vaikuttaa perheen sääntöihin, vaikka aikuiset päättävät mitä sääntöjä perheessä otetaan käyttöön. (Väestöliitto 2023.)

Perhekuntoutuksessa vanhempaa ohjataan antamaan ohjeita lapselle pienissä osissa, yksi ohje kerrallaan selkeästi, koska lapsen on helpompi sisäistää tarkkoja ja lyhyitä ohjeita. Vanhempaa kannustetaan kiittämään lasta silloin, kun ohjeiden noudattaminen onnistuu, vanhemman kanssa harjoitellaan perhekuntoutuksen aikana toimimaan itsevarmasti ja johdonmukaisesti haasteellisissa tilanteissa. Perhekun-

toutuksen tarkoituksena on lisätä vanhemman kykyä ohjata lasta arjessa. Vanhemman kanssa tarkastellaan haasteellisia tilanteita ja niissä toimimista sekä pyritään yhdessä keksimään ratkaisuja haasteiden vähentämiseksi. Sanallisen viestinnän lisäksi vanhempaa kehoitetaan huomioimaan omassa käytöksessään ilmeet, eleet ja kehonkieli, koska ne ovat osa vanhemman ja lapsen välistä vuorovaikutusta. Sääntöjen ja rajojen olemassaolo ja toimivuus tuovat perheen arkeen toimivuutta ja arjen toimivuus vähentää vanhemman kuormittumista sekä vapauttaa aikaa yhteisen ajan viettämiselle. (Väestöliitto 2023.)

3.4 Ylisukupolvisten ongelmien huomioiminen perhekuntoutuksessa

Perheiden huono-osaisuuden ylisukupolviset ketjut muodostuvat monien asioiden yhteisvaikutuksesta, ja ongelmien taustalla voi olla terveyteen liittyviä tekijöitä, psykososiaalisia ja sosioekonomisia tekijöitä. Ylisukupolvisten ongelmien taustalta on löydetty yhteiskunnan rakenteissa olevia ilmiöitä, joiden parantamiseen tarvitaan laaja-alaista puuttumista ja muutoksia poliittisiin toimintaohjelmiin. Suomalaisessa yhteiskunnassa on useita eriarvoistavia rakenteita, joita täytyy pyrkiä ratkaisemaan poliittisella päätöksenteolla ja konkreettisilla toimilla. Rakenteissa olevia ongelmia ovat esimerkiksi: työttömyys, riittämätön toimeentulo, syrjäytyminen ja palveluiden riittämättömyys. Ylisukupolviset ongelmat eivät suoraan periydy, mutta huono-osaisuus siirtyy usein sukupolvelta toiselle ja siirtymisen mekanismit ovat monimutkaisia asioita. (Nousiainen, Petrelius & Yliruka 2016, 11-16.)

Ylisukupolviset siirtymät näkyvät ihmisen elämässä identiteettiin ja omaan toimijuuteen vaikuttavina tapoina, jossa haasteet yhdessä vaikeiden kokemusten kanssa voivat ilmetä esimerkiksi liiallisena päihitteiden käyttönä, mielenterveyden haasteina ja sosiaalisissa suhteissa olevina vaikeuksina. Ihmisen identiteetin ja toimijuuden haasteet heijastuvat elämän eri osa-alueille. Haasteet vaikuttavat perhesuhteisiin ja tapaan toimia vanhempana. Ylisukupolviset ongelmat heijastuva koko perheeseen ja ne voivat aiheuttaa osattomuutta, lyhytnäköisyyttä, eriarvoisuutta ja näköalattomuutta suhteessa ympäristöön ja omiin toimintamahdollisuuksiin. (Nousiainen ym. 2016, 11-16.)

Perhekuntoutuksessa perheen pitkään jatkuneisiin ongelmiin pyritään löytämään ratkaisuja tarkastelemalla perheen nykyistä elämäntilannetta, perheen historiaa, sosiaalisia suhteita sekä suhdetta yhteisöihin ja sosiaaliseen ympäristöön. Työote ja työskentelyä ohjaava ajatus perustuvat systemiseen lähestymistapaan asioiden käsittelemisessä. Käsittelemättömiä elämän historian tapahtumia ja lähisuhteisiin liittyviä kokemuksia tarkastellaan yhdessä asiakkaan kanssa. Asioita tarkastelemalla pyritään vähentää

mään ylisukupolvisuuden kierrettä ylläpitäviä kokemuksia ja itseä koskevia kielteisiä tulkintoja. Asioiden käsitteleminen eri näkökulmista luottamuksellisesti, luovasti ja yksilöllisesti mahdollistaa muutosprosessin käynnistymisen asiakkaan elämässä. (Nousiainen ym. 2016, 11-16.) Ihmissuhdeperustainen työskentely ja systeemisen ajattelun huomioiminen mahdollistavat hankalien asioiden käsittelemisen ja pohtimisen yhdessä asiakkaan kanssa sekä keinojen löytämisen pitkittyneiden ongelmien ratkaisemiseen. Toivon näkökulman vahvistaminen on merkityksellistä, koska tulevaisuuden näkeminen valoisana lisää asiakkaan uskoa parempaan tulevaisuuteen. Ihmissuhdeperustaisen, uteliaan ja näköalaistavan työn tehtävänä on purkaa asiakkaan näköalattomuutta ja lisätä toiveikkautta. (Nousiainen ym. 2016, 11-16.)

3.5 Rutiinit arjen auttajina

Perheen sisäistä vuorovaikutusta ja suotuisaa ilmapiiriä tukevat arjen runkona toimivat toistuvat rutiinit ja säännöllinen päivärytmi. Perhekuntoutuksen suotuisan lopputuloksen saavuttaminen edellyttää perheen arjen toimivuutta ja lapsen turvallisuutta arjessa. Samankaltaisina toistuvat rutiinit tuovat lapselle turvaa ja ennakoitavuutta ja auttavat lasta hahmottamaan ympäristöönsä ja itseään suhteessa ympäristöön. Vanhempi toimii säännöllisen päivärytmin ja rutiinien luojana ja ylläpitäjänä. Rutiinit tarjoavat perheelle mahdollisuuden viettää aikaa yhdessä ja olla vuorovaikutuksessa keskenään, säännöllisinä toistuvat rutiinit tuovat arkeen sujuvuutta sekä tarjoavat mahdollisuuden rentoutumiseen. Perhekuntoutuksessa perheen arjen rutiineja tarkastellaan ja pyritään luomaan uusia toimivampia ratkaisuja arjen sujuvoittamiseksi. Rutiinien muodostumisen tueksi voidaan laatia erilaisia listoja ja päiväjärjestyksiä, jotka helpottavat rutiinien toteuttamista ja toimivat muistuttajina sovitusta asioita. Rutiinien juurruttaminen pysyväksi osaksi perheen elämää on perheen hyvinvoinnin ja oman pärjäävyyden kannalta erittäin merkittävää ja pysyvän muutoksen saavuttaminen vaatii pitkäjänteistä harjoittelua. Perhekuntoutuksella voidaan vaikuttaa suotuisasti rutiinien juurruttamiseen, koska työskentely on intensiivistä ja pitkäkestoista, mikä antaa mahdollisuuden asioiden harjoitteluun toistojen avulla. (Väestöliitto 2023.)

Vanhempaa ohjataan perhekuntoutuksessa huolehtimaan säännöllisesti lapsen riittävästä unensaannista ja säännöllisestä ruokailusta. Vanhempaa ohjataan laittamaan lapsi nukkumaan oikeaan aikaan ja auttamaan lasta vireystilan säätelemisessä, jotta lapsen riittävä unensaanti varmistuu. Vanhemman kanssa etsitään yhdessä konkreettisia keinoja lapsen rauhoittumista edistäviin toimiin ja mietitään yhdessä

vanhemman toimintaa lapsen ohjaamisessa. Vanhemman johdonmukaisuus ja lapsen levollinen ja turvallinen olo helpottavat ja nopeuttavat nukahtamista. Tämä tarjoaa vanhemmalle mahdollisuuden viettää illalla hetki omaa aikaa lapsen nukkuessa. Säännöllisenä ja ennakoitavana toistuvat rutiinit luovat pohjan lapsen nukahtamiselle ja turvaavat lapsen ja koko perheen riittävän levon. (Paavonen & Saarenpää-Heikkilä 2022.)

Perhekuntoutuksessa muodostetaan yhdessä perheen kanssa säännöllinen ruokailurytmi. Säännöllisen ruokailurytmin avulla napostelua ja herkuttelua voidaan vähentää ja vahvistaa perheen kanssa yhteistyössä perheen terveellisiä ruokailutottumuksia sekä arjessa tapahtuvia hyviä valintoja ravitsemuksessa. Yhdessä ruokaileminen tukee koko perheen yhteenkuuluvuuden tunnetta, mahdollistaa päivän tapahtumista keskustelemisen ja luo puitteet aidolle kohtaamiselle arjessa. Perhekuntoutuksen aikana perheen yhteisestä ruokailusta pyritään luomaan pysyvä rutiini. (THL 2023i.)

Lapsella on tarve ja oikeus liikkua joka päivä, ja lapsi on luontaisesti liikkuva. Liikkuminen on lapselle yhtä tärkeää kuin edellisissä kappaleissa mainittu uni ja monipuolinen ravitsemus. Perhekuntoutuksessa koko perhettä ohjataan ja kannustetaan liikkumaan yhdessä, jotta lapsi oppii liikkumisen kuuluvan yhtenä osana elämään. Perhettä kannustetaan touhuamaan yhdessä, leikkimään ja ulkoilemaan, koska yhdessä tekeminen vahvistaa perheenjäsenten välistä vuorovaikutusta, lisää myönteistä suhtautumista toisiin perheenjäseniin ja tuottaa iloa. Perhekuntoutuksen tavoitteena on lisätä perheissä tapahtuvaa aktiivista toimintaa, kuten leikkiä, retkeilyä ja yhdessä liikkumista. Aktiivisuutta lisäämällä voidaan vähentää fyysisesti passiivista toimintaa, kuten pelaamista ja television katselua. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2016.)

3.6 Konkreettinen arjen apu ja ohjaus perhekuntoutuksessa

Muruvanan perhekuntoutuksessa perheille tarjotaan konkreettista arjen apua. Konkreettisella arjen avulla voidaan vanhempien ja koko perheen jaksamista tukea käytännön teoilla arjessa. Työntekijöillä täytyy olla herkkyyttä ja kykyä arvioida tilannesidonnaisesti konkreettisen avun antamisesta perheelle. Työntekijöiden joustavuus ja kyky tunnistaa tilanteet, joissa konkreettisen avun antaminen on perusteltua, antaa mahdollisuuden väsyneen ja kuormittuneet vanhemman auttamiseen. Konkreettisen avun antaminen perheelle voi lisätä perheen luottamusta perhekuntoutusta kohtaan, tukea perheen autetuksi tulemisen kokemuksen syntymistä ja lisätä perheen sitoutumista perhekuntoutukseen. Konkreettinen apu nivoutuu yhteen luontevaksi osaksi toiminnallista perhekuntoutusta. Ajatuksena on tehdä perheen

kanssa yhdessä asioita. Yhdessä tekeminen tarjoaa mahdollisuuden mallintamiseen ja sosiaaliseen oppimiseen. Tämä lisää ja vahvistaa perheen omia voimavaroja ja tarjoaa mahdollisuuden uusien toimintatapojen löytämisen arjen sujumuuden helpottamiseksi. Perhekuntoutuksessa perheelle tarjotaan konkreettista apua kodinhoitoon, talousasioiden hoitamiseen, asiointiin, erilaisten etuuksien hakemiseen, palveluihin hakeutumiseen, arjen taitojen harjoitteluun ja elämän organisoimiseen eri osa-alueilla. (Alatalo ym. 2017, 47.)

3.7 Leikki osana perhekuntoutusta

Systeeminen työote keskittyy vahvistamaan perheen sisäistä vuorovaikutusta ja jokaisen perheenjäsenen osallisuutta perheessä. Yhteinen leikki on toimiva työkalu edellä mainittujen asioiden harjoittelussa, koska leikkiminen on lapsen luontainen tapa hahmottaa maailmaa ja leikin avulla lapsi oppii uusia taitoja. Leikin avulla lapsen ja vanhemman on mahdollista kokea iloa ja käsitellä tunteita. Leikkiminen on toimintaa, jossa lapsi on aktiivinen toimija ja tämä tarjoaa lapselle mahdollisuuden luoda sosiaalisia suhteita muihin ihmisiin, tutkia ympäröivää maailmaa ja muodostaa merkityksiä kokemuksestaan. Leikki tarjoaa monipuoliset mahdollisuudet mielikuvituksen käyttämiseen ja erilaiset roolit leikeissä tarjoavat mahdollisuuden toteuttaa vapaasti erilaisia ideoita. Leikkiessään lapsi harjoittelee toisten ihmisten kanssa vuorovaikutuksessa olemista ja opettelee sääntöjen noudattamista. Leikkiesään lapsi oppii säätämään tunteitaan ja ottamaan huomioon muiden ihmisten mielipiteitä. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018.)

Leikki tukee lapsen itseohjautuvuuden ja itsenäistymisen taitoja. Itseohjautuvuuden taidon avulla lapsi on tietoinen omista mielenkiinnon kohteistaan, joihin perustuen lapsi voi tehdä päätöksiä ja valintoja leikki-tilanteissa sekä siirtää opittuja taitoja useille eri elämänalueille. Lapsen itseilmaisun ja kommunikation kehittyessä lapsen itsenäistyminen mahdollistuu. Lapsen itsenäistyminen on yhteydessä oma-toimisuuden, sosiaalisten taitojen ja ajattelun kehittymiseen. Lapsen omatoimisuus tarkoittaa iänmukaisten arjen taitojen ja -toimintojen osaamista aikuisen tuella ja avulla. Hyvät sosiaaliset taidot lisäävät lapsen mahdollisuuksia luoda myönteisiä, vastavuoroisia ja iloa tuottavia suhteita muihin lapsiin. Hyvät sosiaaliset taidot luovat pohjan neuvottelutaidoille ja ongelmanratkaisutaidoille, jotka auttavat lasta selviämään ristiriitatilanteista. Lapsen kyky rankentaa ystävyys-suhteita ja tarkastella omaa toimintaansa vaatii tunnetaitojen osaamista ja itsesäätelyä. Vanhemman tehtävänä on tarjota lapselle tukea ja apua hankalissa tilanteissa. Myönteinen ja turvallinen suhde vanhemman ja lapsen välillä lisää

lapsen mahdollisuuksia itsenäistyä turvallisesti omassa tahdissaan. (Rautamies, Koivunen & Vähsäntanen 2018.)

Perhekuntoutuksen toimintakulttuurissa leikillä on iso merkitys. Leikki tuo perhekuntoutukseen tärkeän sisällöllisen elementin. Työntekijöiden tehtävänä on tukea leikkiä edistäviä toimintatapoja ja kokea yhdessä lapsen ja vanhempien kanssa leikkimisen iloa. Perhekuntoutuksessa kannustetaan ja rohkaistaan kaikkia perheenjäseniä kekseliäisyyteen, itsensä ilmaisuun, tunteiden näyttämiseen ja mielikuvituksen käyttämiseen. Perhekuntoutuksessa luodaan leikkimiselle puitteet, jossa leikki saa näkyä ja kuulua. Lasten leikkialoitteita huomioidaan, leikille järjestetään aikaa ja työskentelyssä pyritään leikki- rauhan luomiseen perheissä. Lapsen leikkiä havainnoimalla vanhemmat ja työntekijät saavat tietoa lapsen mielenkiinnon kohteista ja pystyvät suunnittelemaan omaa toimintaansa vastaamaan lapsen tarpeita. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018.)

Perhekuntoutus keskittyy leikin avulla vahvistamaan lapsen itsesäätelyn keinoja. Leikin avulla harjoitellaan epämieluisien ja hankalien tunteiden sietämistä ja eri tunnetiloista yli pääsemistä. Tavoitteena on, että lapsi oppii turvallisesti vanhemman tuella sietämään hankalia tunteita ja myöhemmin lapsi selviää tilanteissa itsenäisesti. Perhekuntoutuksessa vanhempia ohjataan auttamaan lasta rauhoittumaan ja suorittamaan loppuun aloittamansa toiminnon, jotta lapsen oman toiminnan ohjauksen taidot kehittyvät. Tarkoituksena on, että vanhemmat luovat kotiin turvallisen kasvuilmapiirin, jossa lapsen on mahdollista turvautua tarvittaessa aikuisen apuun tai yrittää selvittää tilanteesta itsenäisesti. Tärkeintä on, että lapsen ja vanhemman välillä on luottamuksellinen suhde, joka mahdollistaa lapsen itsenäistymisen turvallisesti ja lapsentahtisesti. Vanhemman ja lapsen yhteinen leikki tarjoaa vanhemmalle mahdollisuuden luontevaan fyysiseen läheisyyteen lapsen kanssa. Perhekuntoutuksessa vanhempia kannustetaan pitämään lasta sylissä ja koskettamaan lasta hellästi ja välittävästi. Leikkiessä on mahdollista hyväksyvien ilmeiden ja eleiden avulla osoittaa, että lapsi on tärkeä, riittävä ja hyvä juuri omana itsenään. (Rautamies ym. 2018.)

Perhekuntoutuksessa pyritään luomaan lapsen koti sellaiseksi, jossa lapsella on mahdollisuus leikkiä erilaisia leikkejä ja toimia oman mielenkiintonsa mukaan. Monipuoliset valinnan mahdollisuudet motivoivat lasta toimimaan. Läsä olevat vanhemmat ja työntekijöiden läsnä oleva ohjaustapa luovat lapselle tunteen, että aikuinen on tarvittaessa saatavilla. Lasta rohkaistaan perhekuntoutuksessa yrittämään itse ilman epäonnistumisen pelkoa. Lapsi tarvitsee osakseen oikea-aikaista tukea ja kannustusta, jotta lapsi oppii toimimaan eri tilanteissa. Perhekuntoutuksessa iloitaan yhdessä onnistumisista, ja onnistumiset toimivat lapsen itsetunnon vahvistajina. Perhekuntoutuksessa työntekijät rohkaisevat lasta ja

vanhempia itsenäistä toimintaa vahvistaviin toimintoihin, toimivat mallina lapselle ja vanhemmille sekä suhtautuvat positiivisesti uusien taitojen harjoitteluun yhdessä perheen kanssa. Tavoitteena on vahvistaa perheen positiivista käsitystä itsestään toimivana, onnistuvana ja oppivana perhekokonaisuutena. (Rautamies ym. 2018.)

Hassuttelu on yksi keino ylläpitää perhekuntoutuksen aikana positiivista ja suvaitsevaa ilmapiiriä. Vanhempaa kannustetaan hassutteluun ja tasavertaiseen vuorovaikutukseen lapsen kanssa. Hassuttelun avulla lapselle voidaan antaa tilaa toiminnalle ja opettaa lasta ajattelemaan, ettei epäonnistuminen ole vakavaa. Huumorin keinoin usein hankalakin tilanne kääntyy hyväksi. Heittäytyminen ja leikkilinen asenne on tärkeää, jotta lapsi uskaltaa itse yrittää ja epäonnistua. Hassuttelu luo puitteet lapselle tuoda esille omia ajatuksiaan avoimen rohkeasti, ja keskustelut kannustavat lasta vastavuoroiseen vuorovaikutukseen ja toisten ihmisten kuuntelemiseen. (Rautamies ym. 2018.)

3.8 Harrastusten ja kaverisuhteiden merkitys lapsen hyvinvoinnille

Kaverisuhteiden ja mielekkään harrastuksen tukeminen on perhekuntoutuksessa oleellista, koska kaverisuhteiden puute on merkittävä riski lapsen hyvinvoinnille. Perhekuntoutuksen avulla lapsen vuorovaikutustaitojen kehittymistä tuetaan, jotta kaverisuhteita syntyy ja kaverisuhteiden ylläpitäminen helpottuu. Lapsen vuorovaikutussuhdetaitoja harjoitellaan perheen sisällä ja näin lapsi oppii siirtämään opitut taidot kavereiden kanssa toimimiseen. (Lyyra, Junttila, Tynjälä & Välimaa 2019.)

Sosiaalisella kanssakäymisellä on keskeinen merkitys lapsen kasvussa ja kehityksessä, koska positiiviset ihmissuhteet lisäävät pärjäämistä ja hyvinvointia. Sosiaalisten suhteiden ulkopuolelle jäämisestä saattaa seurata yksinäisyyttä, eriarvoisuutta sekä mielenterveysongelmia ja somaattisia sairauksia. Poikkeavat mielenkiinnonkohteet, heikot sosiaaliset taidot, arkuus ja puutteelliset tunteiden- ja käytöksensäätelyn taidot voivat johtaa yksinäisyyteen. Rungas pelaaminen ja virtuaalimaailman kaverit voivat hallita lapsen ajankäyttöä, ja tämä johtaa ihmiskontaktien vähenemiseen. Virtuaalimaailma ei korvaa ihmiskontakteja ja liiallinen virtuaalimaailmassa oleminen saattaa vaikuttaa heikentävästi sosiaalisiin taitoihin. (Korhonen 2021.)

Lapsen kokonaisvaltaista kehitystä, terveyttä ja hyvinvointia voidaan tukea mielekkäällä harrastuksella, jonka avulla lapsi voi kiinnittyä yhteisöön ja toimia yhteisön aktiivisena jäsenenä. Harrastukset tarjoavat lapselle mahdollisuuden tavata ikätovereitaan kasvotusten mielekkään tekemisen merkeissä,

ylläpitää olemassa olevia kaverisuhteita, kehittää itseään, olla vuorovaikutuksellisessa suhteessa toisten ihmisten kanssa ja viettää mielekästä vapaa-aikaa. Harrastukset voivat omalta osaltaan vähentää lapsen yksinäisyyden kokemuksia ja ehkäistä syrjäytymistä. Syrjäytymisen ennaltaehkäiseminen on yksi keskeisimpiä perhekuntoutuksen tavoitteita. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2017.)

Harrastamisen Suomen mallin tavoitteena on taata jokaiselle lapselle ilmainen ja mielekäs harrastus. Toiminta on maksutonta, mikä takaa myös vähävaraisten perheiden lasten mahdollisuuden harrastamiseen. Harrastaminen liitetään koulupäivien yhteyteen, jolloin perheille jää iltaisin aikaa perheen kanssa yhdessä olemiselle. Malli on laajasti käytössä koko Suomessa ja toiminta suunnitellaan yhdessä harrastuksia tuottavien tahojen kanssa. Malli on tarkoitus juurruttaa pysyväksi toimintamalliksi. (Harrastamisen Suomen malli 2023.) Lapsen oikeus mielekkääseen harrastukseen yhdenvertaisesti muiden kanssa on lapsen oikeus ja tasa-arvoinen asema ikätovereiden kanssa vahvistaa lapsen oikeuksien toteutumista. Vanhempia kannustetaan perhekuntoutuksessa panostamaan lapsen harrastamiseen, koska se parantaa lapsen kasvu- ja elinoloja, tukee psyykkistä ja fyysistä hyvinvointia ja vahvistaa lapsen toimijuutta omassa elämässään. (Nuorisolaki 21.12.2016/1285, § 2.) Vähävaraisten perheiden lapsille voidaan hakea harkinnanvaraista taloudellista tukea lapsen harrastuksen rahoittamiseen (Pelastakaa Lapset 2023).

3.9 Työmenetelmät Muruvanan perhekuntoutuksessa

Opinnäytetyössäni esittelen esimerkin omaisesti muutamia työmenetelmiä, koska työmenetelmien ja perhekuntoutuksessa olevien sisältöelementtien määrittely on vaikeaa. Perhekuntoutuksen sisällöllinen tutkimusperustainen tieto on hajanaista ja epäselvää. Menetelmällinen ja sisällöllinen hajanaisuus ja monimuotoisuus kaipaa jatkossa tutkimusta, teorian tiedon lisäämistä, kehittämistä ja kokeiluja. Nykyisen tiedon valossa perhekuntoutuksen tulee olla sisällöltään kokonaisvaltaista ja tavoitteellista toimintaa, jonka keskiössä on lapsen suojeleminen ja perheen oman toimijuuden tukeminen. (Alatalo ym. 2017, 11-13.)

Muruvana hyödyntää luonnon tarjoamia fyysisen ja psyykkisen hyvinvoinnin lähteitä perhekuntoutuksessa. Luonnossa liikkumiseen liittyy monia positiivisia terveysvaikutuksia. Luonnossa liikkumalla perheenjäsenten stressitaso laskee ja voimavarat palautuvat. (UKK- instituutti 2023.) Perhekuntoutuksessa perhetehtävänä käytetään retken suunnittelua ja toteutusta. Perhetehtävän tarkoituksena on vahvistaa

perheen vuorovaikutustaitoja, lisätä yhteistä toimintaa ja kokea onnistumisen iloa. Työntekijän rooli perhetehtävän aikana on havainnoiva. (Suomen mielenterveysseura 2014.)

Tunnetaitojen vahvistaminen ja opetteleminen on osa Muruvanan perhekuntoutusta. Tunnetaitoja harjoittelemalla vahvistetaan kykyä nähdä mielekkyyttä eri asioissa, lisätään uteliaisuutta ja halua oppia uutta, vahvistetaan itsenäisyyttä ja tuetaan aloitekykyä. (Mieli 2023.) Tunnetaitoja on mahdollista harjoitella useilla eri tavoilla esimerkiksi esittämällä eri tunnetiloja arvausleikkien ja pantomiimien avulla. (Opetushallitus 2023.)

Parisuhteen ja vanhemmuuden palikat ovat konkreettinen työkalu, jota perhekuntoutuksessa voi hyödyntää. Työkalun avulla tarkastellaan esimerkiksi ihmissuhteissa olevia tunteita, tekoja ja sanoja. Työkalun avulla voidaan harjoitella uusia toimintatapoja eri tilanteissa toimimiseen. (Parisuhteen palikat 2023.)

4 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS

Opinnäytetyö toteutettiin yhteistyössä Muruvana Oy:n kanssa. Muruvana on ammatillisia sosiaalipalveluita tuottava yritys, jonka toimialueena on Pohjois-Pohjanmaa. Muruvana tarjoaa kuntoutus- ja perhepalveluita, ammatillista tukihenkilöpalvelua, neuropsykiatrista valmennusta, jälkihuoltoa ja sosiaalista kuntoutusta. Perhekuntoutus on osa kuntoutuspalvelua. (Muruvana 2023.) Työlle oli selkeä tarve, koska yrityksellä ei ollut aiempaa avoperhekuntoutusmallia. Malli perustuu tutkitun tiedon ja hyväksi havaittujen käytäntöjen pohjalta valikoituneeseen tietoon. Muruvanan keskeisiä periaatteita ovat: ammatillisuus, kuntotuttava työote, yksilöllisyys, yhteisöllisyys ja toiminnallisuus. (Muruvana 2023.) Yrityksen keskeiset periaatteet huomioitiin opinnäytetyössä.

4.1 Opinnäytetyön tavoitteet, tarkoitus ja tehtävät

Opinnäytetyön tavoitteena oli systeminen työotteen tuominen osaksi Muruvanan perhekuntoutuksen sisältöä. Systemisen ajattelun ja työotteen lisääminen osaksi asiakkaan kanssa tehtävää työtä mahdollistaa asioiden tarkastelun syvällisesti. Juurisyiden löytäminen ongelmien syntymisen taustalla on tavoitteellisen työskentelyn onnistumisen kannalta tärkeää.

Opinnäytetyön tehtävänä oli laatia Muruvanan käyttöön perhekuntoutusmalli. Perhekuntoutusmalli tehtiin yhdistämällä teoreettinen tutkimustieto ja hyväksi havaittujen käytäntöjen pohjalta valikoitunut tieto. Teoreettisen tutkimustiedon valinnassa huomioitiin yrityksen arvot ja keskeiset periaatteet.

Opinnäytetyön tarkoitus oli kirjallisuuteen ja tutkimuksiin perustuvan tiedon löytäminen ja siihen perehtyminen, ja sen avulla pyrittiin löytämään yrityksen arvoja vastaavaa materiaalia perhekuntoutusmallin tekemiseen. Tutkittua teoreettista tietoa yhdistettiin käytännöstä saatuun hyväksi havaittuun tietoon. Opinnäytetyö tarjoaa yrityksen työntekijöille yhtenäiset mahdollisuudet avoperhekuntoutusmallin hyödyntämiseen käytännön työssä ja näkökulmia oman työn kehittämiseen. Opinnäytetyö lisäsi opiskelijan ammatillista osaamista ja syvensi sosiaalialan osaamista.

4.2 Opinnäytetyön menetelmälliset valinnat

Ammattikorkeakoulun opinnäytetyön tulee olla käytännönläheinen ja vastata työelämän tarpeisiin. Opinnäytetyölläni osoitin käytännön osaamistani ja teoreettista tietämystäni tekemällä yrityksen käyttöön uuden mallin perhekuntoutuksen toteuttamiseen. Aiemmin yrityksen perhekuntoutuksessa hyödynnettiin olemassa olevaa käytännöstä saatua tietoa. Opinnäytetyöni yhdisti käytännöstä saadun tiedon ja tutkitun teoreettisen tiedon. Olen opinnäytetyössäni pyrkinyt havaitsemaan heikkouksia Muruvan perhekuntoutus työskentelyssä ja poistamaan niitä. Tutustuin huolellisesti yrityksen organisaatioon ja toimintatapoihin räätälöidessäni perhekuntoutusmallia yrityksen käyttöön. (Virtanen 2006.)

Opinnäytetyöni oli laadullinen eli kvalitatiivinen työ. Opinnäytetyön lähtökohtana oli todellisen elämän kuvaaminen ja todellisuuden moninaisuuden huomioiminen. Asioista voidaan löytää monia suhteita, joissa asiat vaikuttavat toisiinsa. Olen pyrkinyt opinnäytetyössäni tutkimaan aihetta kokonaisvaltaisesti ja huomioimaan yrityksen arvomaailman. Pyrkimyksenä oli löytää tosiasioita opinnäytetyöni pohjaksi ja muodostaa laaja-alainen näkemys opinnäytetyöni aiheesta. Olen hyödyntänyt kokonaisvaltaista tiedonhankintaa ja peilannut tietoa todellisiin tilanteisiin. Olen tarkastellut käyttämäni aineistoa yksityiskohtaisesti ja pyrkinyt perustelemaan aineiston luotettavuutta ja soveltuvuutta opinnäytetyöhöni. Opinnäytetyössäni olen joustavasti muokannut työprosessia halutun päämäärän saavuttamiseksi. Olen reflektoinut omia ajatuksiani suhteessa teoreettiseen tietoon ja pyrkinyt ymmärtämään niiden merkityksiä työn lopputulokselle. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 1997, 161-165.)

Laadullisen opinnäytetyöni aihe oli ajankohtainen, koska perheille suunnattua palveluita pyritään kehittämään jatkuvasti vastaamaan asiakkaiden moninaisia tarpeita. Perhekuntoutuksen voi määrittellä monilla eri tavoilla ja määrittelyllä voidaan vaikuttaa kuntoutuksen kohteena olevien ihmisten elämään. Tulkitsin opinnäytetyössä käytettäviä aineistoja perhekuntoutuksen kontekstissa. Olen pyrkinyt asettumaan asiakkaan asemaan ja ymmärtämään asiakkaan elämismaailmaa, jotta tavoittaisin asiakkaiden kokemuksia. Tätä tietoa olen hankkinut käytännön työssä. Toiminta oli läsnä opinnäytetyössäni ja hyödynsin käytännön työn kautta hankkimaani tietoa asiakkaiden tavoista toimia sosiaalisissa suhteissa ja asiakkaan aktiivisesta toimijuudesta eri toimintaympäristöissä. Olen huomionut näkökulman asiakkaan toimijuudesta, kokemuksista ja kyvyistä tuottaa merkityksiä. Perhekuntoutuksessa työntekijä ja asiakas tuottavat yhdessä merkityksiä, jotka heijastuvat toimintaan. (Kallinen & Kinnunen 2023.) Olen tiedostanut, että omat tavoitteeni ja merkitykseni vaikuttavat tekemiini tulkintoihin ja lisäksi ymmärrän omien ennakoasenteideni vaikutuksen käytetyn aineiston valinnassa.

Opinnäytetyötä tehdessäni jouduin hyväksymään sen, että tutkittavien asioiden esittäminen ei ole helppoa eikä suoraviivaista. Ihmisen toimintaa ja käsityksiä oli vaikea kuvata suoraviivaisesti ja yhdellä ainoalla tavalla (Kallinen ym. 2023.)

Tutustuin yrityksen keskeisiin arvoihin ja valitsin niiden pohjalta tutkittua tietoa opinnäytetyön osa-alueiksi sekä reflektoin konkreettisia havaintoja takaisin teoriaan. Yritys antoi minulle vapauden käyttää omaa harkintaa tutkittuun tietoon perustuvan viitekehyksen valinnassa. (Lukka 2001.) Pyrkimykseni oli laatia selkeä ja helppokäyttöinen mallin avoperhekuntoutuksen toteuttamiseen yritykselle. Opinnäytetyönä toteutettu malli on käytännönläheinen ja luotu palvelemaan perustyön tarvetta. Mallista pyrittiin luomaan helposti muunneltavissa oleva käytännön työkalu.

Opinnäytetyö perustuu konstruktiviseen tutkimukseen, jonka tavoitteena oli ratkaista reaali maailman ongelma. Oma mielenkiintoni kohdistui käytännön hyödyn tuottamiseen ja konkreettisen perhekuntoutusmallin tekemiseen. Perhekuntoutusmalli on konstruktio, joka kehitettiin vastaamaan Muruvana Oy:n tarpeita kehittää perhekuntoutustyöskentelyä. Opinnäytetyöni vastasi yrityksen tarpeeseen saada käyttöön perhekuntoutusmalli, koska sellaista ei ole aiemmin ollut. Konstruktio luo puitteet uuden kehittämiseksi ja työn jatkuvalle uudistumiselle. (Lukka 2001.) Innovatiivisen konstruktion avulla toteutettiin työelämän ja opiskelijan yhteistyössä perhekuntoutusmalli yrityksen käyttöön. Opinnäytetyön tehtävä oli ratkaista Muruvanan perhekuntoutusmallin puuttuminen mallintamalla uusi perhekuntoutusmalli yritykselle. Opinnäytetyönä tehtiin yrityksen käyttöön malli, joka toimii jatkossa perhekuntoutuksen keskeisten periaatteiden ohjaajana. Konstruktivinen tutkimus oli järkevä valinta opinnäytetyön tekemiseen, koska työhön käytettävä aika on rajallinen ja ratkaistavana oli konkreettinen ongelma. (Virtanen 2006, 49.) Alla oleva kuvio kuvaa tutkimusprosessin eri vaiheita.



KUVIO 1. Konstruktivinen tutkimusprosessi (mukaillen Lukka 2001)

4.3 Opinnäytetyön kohderyhmä

Opinnäytetyön kohderyhmä oli Pohjois-Pohjamaan alueella asuvat lapsiperheet, jotka ovat lastensuojelun asiakkaita ja joille on myönnetty avohuollon tukitoimena myönnetty perhekuntoutus. Opinnäytetyössä yhdistettiin tutkittu tieto ja käytännön työstä saatu hyväksi havaittu tieto kokonaisuudeksi. Työssä käytetty tutkittu tieto rakentui lapsen edun ja osallisuuden huomioimiselle perhekuntoutuksen prosessin eri vaiheissa. Lapsen kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin ja turvallisen arjen kannalta merkittäviä asioita tuotiin osaksi perhekuntoutusmallia. (Hirsjärvi ym. 2017, 19-21.) Systemisen työtavan lisääminen osaksi Muruvanan avoperhekuntoutusta toi esille uuden näkökulman ja työotteen yrityksen tarjoamaan kuntouttavaan työhön.

4.4 Opinnäytetyön tulosten analysointiin käytetty kirjallisuus

Opinnäytetyön tuottama uusi perhekuntoutusmalli esiteltiin Muruvanan koko henkilöstölle yhteisessä koulutuspäivässä. Yrityksen omistajille ja henkilöstölle esiteltiin uuden kuntoutusmallin pääperiaatteet ja korostettiin lapsen edun ja osallisuuden huomioimista Muruvanan perhekuntoutuksessa. Yrityksen omistajilla ja henkilöstöllä oli mahdollisuus esittää kommentteja ja ajatuksia opinnäytetyöhön liittyen. Alla oleva taulukko 1 kuvaa käytettyä kirjallisuutta perhekuntoutusmallin tekemisessä.

TAULUKKO 1. Perhekuntoutusmallissa käytetty kirjallisuus

KÄYTETTY KIRJALLISUUS	PERHEKUNTOUTUKSEN MALLINNUS
Puromäki, H., Kuusio, H., Tuusa, M. & Karjalainen, J. 2016. Sosiaalihuoltolaki ja sosiaalinen kuntoutus. Kuntakyselyn tulokset.	Perhekuntoutuksen avulla perhettä tuetaan yksilöllisesti omassa elinympäristössä voimavaroja ja omaa toimijuutta vahvistamalla
Kallinen, K., Nikupeteri, A., Laitinen, M., Lantela, L., Turunen, T., Nurmi, H. & Leinonen, J. 2021. Lapsen arjen hyvinvoinnin tekijät.	Lapsen perusturvallisuus rakentuu turvallisesta arjesta, läsnä olevista aikuisista, kuuluksi ja nähdyksi tulemisesta
Aaltio, E. & Isokuortti, N. 2019. Systemisen lastensuojelun toimintamallin pilotointi.	Systemisen työtavan avulla pyritään löytämään juurisyytä perheen ongelmiin, jotta perhettä voidaan auttaa ja tukea yksilöllisesti
Lahtinen, P., Männistö, L. & Raivio, M. 2017. Kohti suomalaista systemistä lastensuojelun toimintamallia. Keskeisiä periaatteita ja reunaehtoja	Perhekuntoutuksen tuloksellisuutta arvioidaan konkreettisesti lapsen arjessa olevien asioiden kautta. Tarkastelun kohteena on lapsen elämässä olevien riskitekijöiden arviointi

Alatalo, M., Lappi, K. & Petrelius, P. 2017. Lapsikeskeinen suojeleminen ja perheen toimijuuden tukeminen lastensuojelun perhetyössä ja perhekuntoutuksessa.	Lapsen suojelulla tarkoitetaan lapsen ja koko perheen kanssa työskentelyä lapsen kasvuolosuhteiden parantamiseksi. Lapsi ja vanhemmat ovat aktiivisia toimijoita perhekuntoutusprosessissa
Pajulo, M., Salo, S. & Pyykkönen, N. 2015. Mentalisaatio ihmistä suojaavana tekijänä.	Lapsen ja vanhemman välinen hyvä vuorovaikutus, turvallinen kiintymys ja suotuisa tunne-elämän kehitys ovat merkittäviä tekijöitä lapsen kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin kannalta
Terveystieteiden tutkimuskeskus. 2023. Lapsen osallisuus.	Lapsen tulee kokea aitoa osallisuutta ja toimia aktiivisena toimijana perhekuntoutuksessa

4.5 Opinnäytetyön luotettavuus ja etiikka

Opinnäytetyön tekemisestä oli sovittu yrityksen toimitusjohtajan kanssa. Opinnäytetyö luovutettiin Muruvana Oy:n käyttöön. Olen sosionomikoulutuksen aikana saanut opetusta ja ohjausta hyvän tieteellisen käytännön ja tutkimuksen eettisistä periaatteista sekä innovaatiotoiminnasta (Arene 2019, 4).

Opinnäytetyössäni huomioin sosiaalialan eettiset periaatteet. Opinnäytetyöni keskittyi parantamaan heikoimmassa asemassa olevien lasten ja perheiden elämänlaatua. Lasten ja perheiden inhimillinen ja yhdenvertainen kohtaaminen on perhekuntoutuksen lähtökohta. Ihmisen kohtaaminen tasa-arvoisesti ja kunnioittavasti on perheiden kanssa tehtävän työn keskiössä. Lapsen osallisuuden vahvistaminen on ensiarvoisen tärkeää, jotta lapsen mielipiteet, toiveet ja haaveet voidaan ottaa työskentelyssä huomioon. Perhekuntoutuksen tulee vastata lapsen ja perheen tarpeisiin yksilöllisesti sekä tukea perheen olemassa olevia voimavaroja. (Talentia 2022, 7.) Opinnäytetyön tavoitteena ei ole ollut tavoitella ensisijaisesti yrityksen parempaa kilpailuasetelmaa, vaan auttaa lapsia ja perheitä selviämään elämän mukanaan tuomista hankalista tilanteista perhekuntoutuksen avulla.

Opinnäytetyön aihetta valitessani tutustuin aiheesta olemassa olevan lähdemateriaalin saatavuuteen ja totesin laadukasta ja ajantasaista materiaalia olevan hyvin saatavilla. Pyrin käyttämään opinnäytetyössäni laadukkaita ja luotettavia lähdemateriaaleja, jotka ovat pääosin tuoreita ja osa artikkeleista on vertaisarvioituja. Opinnäytetyötä tehdessäni tarkastelin kriittisesti lähdemateriaalin luotettavuutta ja hyödynsin lakeja perustellessani asioita ja näkökulmia. Tutustuin laajasti eri lähdemateriaaleihin ja arvioin niiden tuomaa arvoa ja tarkoitusta opinnäytetyölleni. Omat näkemykseni ovat ohjanneet lähdemateriaalien valintaa, mutta pyrin objektiivisuuteen valitessani käytetyn materiaalin. Perhekuntoutusta ohjaavat lastensuojelun avohuollon tukitoimiin liittyvät asiat ja sen huomioiminen on ollut välttämättömyyksiä ja se on osaltaan vaikuttanut käyttämiini näkökulmiin. (Hirsjärvi ym. 1997, 83-107.)

Olen käyttänyt opinnäytetyössäni paljon elektronista tiedonhakua, joka on tukenut ajantasaisen tiedon saatavuutta.

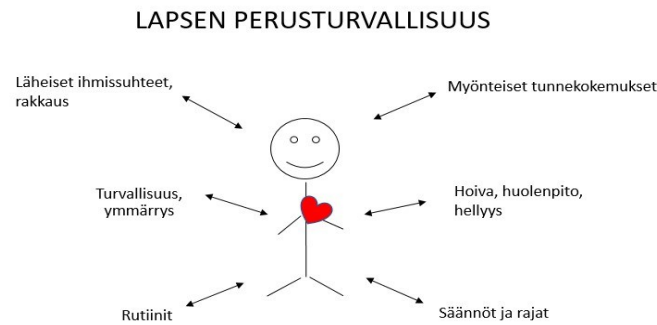
Muruvanan toiminta-alueena on Pohjois-Pohjanmaan laaja alue, jossa asuu noin 420 000 ihmistä. Olen opinnäytetyössäni hyödyntänyt käytännön työstä saatua tietoa ja kokemusta, mutta asiakkaiden identiteetti on häivytetty ja asiakkaana olevien ihmisten henkilöllisyys ei paljastu. Olen pyrkinyt peilaamaan työelämän tietoa tieteelliseen teoriatietoon ja olen tehnyt työn lopputuloksen kannalta oleelliset valinnat mahdollisimman objektiivisesti (Hirsjärvi ym. 1997, 161). Mahdolliset puutteet tekstissä johtuvat sokeutumisesta omalle tekstille ja työlle.

Olen tarkastellut ja arvioinut opinnäytetyöni luotettavuutta koko prosessin ajan. Olen käyttänyt aineistoja, teorioita ja näkökulmia, jotka ovat olleet keskenään erilaisia ja sen avulla olen pystynyt osoittamaan, että samaan lopputulokseen voi päätyä erilaisia lähestymistapoja käyttämällä. Useissa eri aineistoissa täytyvät kriteerit yleistettävyydelle ja siirrettävyydelle. Tekemäni perhekuntoutusmalli on yleistettävissä käytettäväksi lapsiperheiden kanssa työskentelyssä, sitä voidaan muokata vastaamaan työskentelyn tarpeita ja se on siirrettävissä useisiin eri toimintaympäristöihin. (Jyväskylän yliopisto 2023.) Opinnäytetyöni on rakennettu käyttämällä tutkittua tietoa ja hyödyntämällä käytännön työstä saatua tietoa. Perhekuntoutusmalli on minun tekemäni versio, eikä se ole absoluuttinen totuus, vaan sen toimivuutta ja luotettavuutta täytyy tarkastella ja arvioida arjen työssä pitkällä aikavälillä. Opinnäytetyön tekemiseen käytettävissä ollut aika on rajallinen ja sen vuoksi mallin pitkäaikainen testaaminen käytännössä ei ollut mahdollista. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.)

Olen tarkastellut opinnäytetyössäni käsiteltäviä ilmiöitä erilaisista teoreettisista näkökulmista käsin. Käyttämäni lähteet eivät ole ristiriidassa keskenään. Kehittämäni perhekuntoutusmallin luotettavuuteen liittyy haasteita, koska asiakasperheiden tilanteet, ongelmat ja kulttuuriset- ja yhteisölliset tekijät vaihtelevat. Mallin toimivuutta ei voida taata, vaikka ulkoiset olosuhteet ja perhekuntoutuksen sisältö olisivat samanlaiset. Opinnäytetyössäni olen tuonut esille käyttämäni aiheiston ja perustellut tekemäni valinnat. (Toikko & Rantanen 2009, 122-125.) Käytännön työn kautta olen ymmärtänyt perhekuntoutuksen luonteen ja yhdistänyt tutkitun tiedon perhekuntoutuskontekstiin. Opinnäytetyössä käytetyn aiheiston kerääminen ja analysointi on ollut huolellista. Tekemäni perhekuntoutus malli on käyttökelpoinen, koska se on käytännönläheinen ja siirrettävissä eri toimintaympäristöihin. Muruvana voi hyödyntää perhekuntoutusmallia käytännön työssä ja markkinoinnissa.

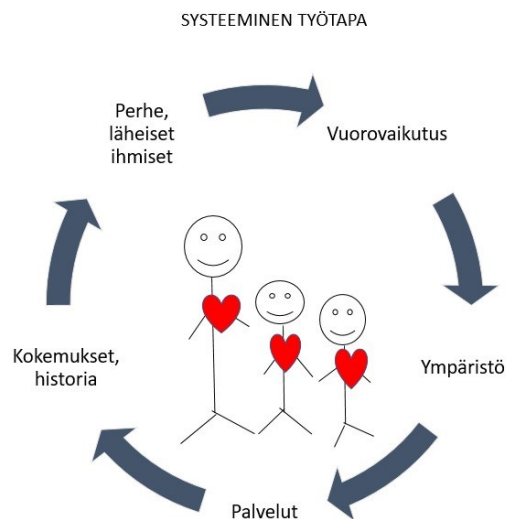
5 MURUVANAN PERHEKUNTOTUS MALLI

Alla oleva kuvio 2 kuvastaa Muruvanan perhekuntoutuksen keskeistä sisältöä. Kuvion olen koonnut opinnäytetyössä käytettävien teorioiden pohjalta.



KUVIO 2. Lapsen perusturvallisuus

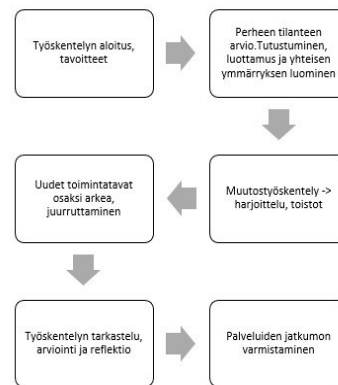
Muruvanan perhekuntoutuksessa systeminen ajattelu ja työtapa on osa kuntoutuksen sisältöä (KUVIO 3).



KUVIO 3. Systeminen työtapa

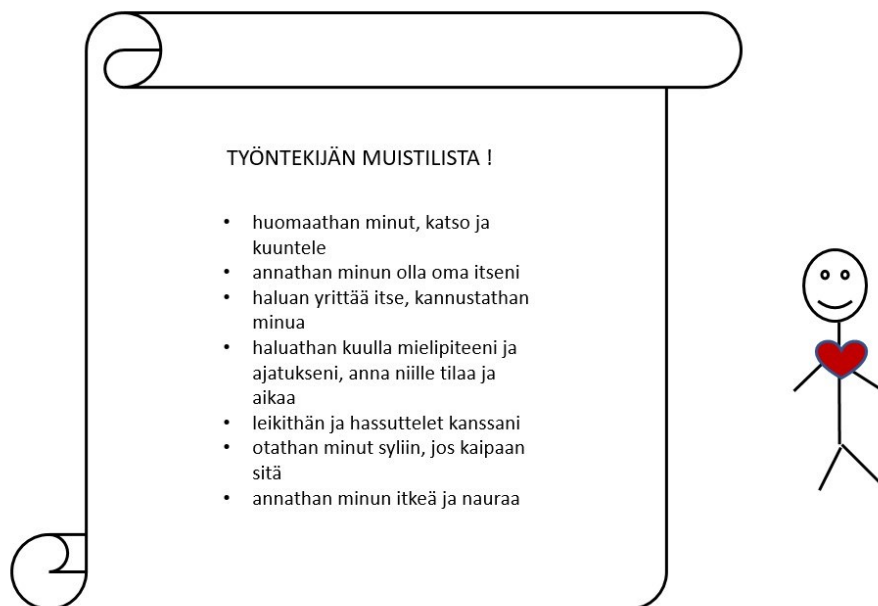
Muruvanan perhekuntoutuksen prosessi voidaan jakaa karkeasti kuuteen eri osa-alueeseen, joita alla oleva tekemäni kuviossa 4 oleva kaavio kuvaa.

Muruvanan perhekuntoutusprosessin kuvaus



KUVIO 4. Muruvanan perhekuntoutusprosessin kuvaus.

Lapsen edun ja osallisuuden huomioimiseksi on laadittu työntekijän muistilista (KUVIO 5).



KUVIO 5. Työntekijän muistilista

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Työelämän yhteistyötaholla oli tarve kehittää perhekuntoutukseen toimiva malli, koska sitä ei ole aiemmin yrityksellä ollut. Opinnäytetyöni tehtävänä oli laatia Muruvana Oy:n käyttöön perhekuntoutusmalli käytännön työkaluksi. Opinnäytetyön aihe oli minua henkilökohtaisesti kiinnostava ja halusin perehtyä aiheen tieteelliseen ja tutkimukselliseen tietoon oman ammatillisen osaamiseni kehittämiseksi. Hyödynsin opinnäytetyötä tehdessäni käytännön työssä hyväksi havaittu tietoa ja omaa työkokemustani.

Paneuduin syvällisesti aiheen teoreettisen tiedon etsimiseen ja valitsin luotettavina pidettäviä lähdemateriaaleja. Pyrin löytämään vertaisarvoituja ja mahdollisimman uusia lähteitä työhöni. Käytin runsaasti aikaa opinnäytetyöni aiheeseen perehtymiseen, lähdemateriaalin etsintään ja valintaan sekä pyrin hyödyntämään ammattialani eri asiantuntijoiden kirjoittamaa kirjallisuutta. Teoreettiseen tietoon perehtymisen kautta valitsin perhekuntoutusmalliin soveltuvan tiedon, jonka pohjalta malli rakentui. Perhekuntoutusta tarkasteltiin lastensuojelun avohuollon tukitoimena. Perhekuntoutusmallissa keskeisinä asioina olivat lapsen edun ja osallisuuden toteutuminen perhekuntoutuksen kaikissa vaiheissa. Lapsen turvalliset kasvuolosuhteet, toimiva vuorovaikutus ja nähdyksi sekä kuulluksi tuleminen olivat työn keskiössä. Lapsen oikeus aitoon osallisuuteen perhekuntoutus prosessin kaikissa vaiheissa oli merkittävä näkökulma tässä opinnäytetyössä.

Kehitin Muruvanalle perhekuntoutus mallin, joka on selkeä ja helposti muunneltavissa eri toimintaympäristöihin ja tukee käytännön työn tekemistä. Perhekuntoutusmallissa huomioitiin asiakkaan toimintakyky, resurssit ja osallisuus. Opinnäytetyön tavoitteena oli lisätä systeeminen työote osaksi perhekuntoutuksen sisällöllistä toimintaa. Systeeminen työtapana on ajankohtainen sosiaalialalla ja sen lisääminen Muruvanan perhekuntoutuksen sisältöön oli perusteltua. Systeemisen työotteen avulla perheen tarinaa tutkitaan avoimesti ja kiinnostuneesta sekä pyritään löytämään konkreettisia ratkaisuja lapsen elämässä olevien riskitekijöiden poistamiseen.

Perhekuntoutusmalli esiteltiin Muruvanan omistajille ja henkilöstölle yhteisessä koulutuspäivässä. Uutta perhekuntoutusmallia ryhdyttiin testaamaan käytännön perhekuntoutustyössä. Henkilöstön alustavat kokemukset perhekuntoutusmallista olivat myönteisiä. Perhekuntoutus malli toi uusia näkökulmia Muruvanan perhekuntoutustyöskentelyyn ja mallia voidaan soveltaa käytettäväksi eri työaloilla lasten ja perheiden kanssa työskennellessä.

Teoreettisen kontribuution merkitys perhekuntoutus mallin luomisessa oli merkittävä. Käytännöstä saadun tiedon vahvistaminen tutkitun tiedon avulla korosti lapsen edun ja osallisuuden huomioimisen tärkeyden perhekuntoutus prosessin kaikissa vaiheissa. Perhekuntoutuksella pyritään luomaan lapselle turvalliset kasvuolosuhteet. Käytetty teoreettinen tieto vahvisti lapsen perusturvallisuuden vahvistamisen olevan perhekuntoutustyön tärkein näkökulma. Systemisen työotteen avulla lapsen ja perheen tilannetta voidaan tarkastella kokonaisuutena. Perheen kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin lisäämisen kannalta systeemisyyden lisääminen Muruvanan perhekuntoutukseen on perusteltua.

7 POHDINTA

Opinnäytetyöprosessi lisäsi ammatillista kompetenssiani laaja-alaisesti. Sosiaaliolla tarvittava eettinen osaaminen, kehittämisosaaminen ja osallistava osaamiseni kehittyivät opinnäytetyöprosessin aikana. Tietämykseni perhekuntoutuksesta ja siihen liittyvistä asioista lisääntyi. Lapsen osallisuuden huomioimisen merkitys perhekuntoutuksessa ja lastensuojelun prosessissa vahvistui. Tekemäni perhekuntoutusmalli tuo uusia näkökulmia Muruvanan perhekuntoutuksen käytännön työhön, tuo esiin lapsen edun huomioimista ja luo mahdollisuuden työntekijöille tehdä perhekuntoutustyötä yhdenmukaisemmin asiakkaan auttamiseksi.

Resurssien lisääminen sosiaalialan eri työtehtäviin on perusteltua, jotta lapsen osallisuus voi tosiasiallisesti toteutua. Lapsen osallisuuden toteutuminen lastensuojelun sosiaalityössä on käytännön työssä tekemieni havaintojen perusteella vaihtelevaa. Valitettavan harvoin lapsi osallistuu perhekuntoutuksen aikana järjestettäviin palavereihin. Lapsen osallisuus toteutuu Muruvanan perhekuntoutustyöskentelyssä kokemukseni mukaan hyvin ja lapsen mielipiteet, ajatukset otetaan huomioon työskentelyn kaikissa vaiheissa. Lapsen käytöstä huomioidaan ja pyritään löytämään syitä käyttäytymisen takana. Käyttäytymiseen vaikuttavien syiden löytäminen on tärkeää, jotta perhettä voidaan auttaa saavuttamaan muutoksia toivottuihin asioihin.

Vanhempien tukeminen lapsen kasvatustehtävässä on ensiarvoisen tärkeää. Kotona tehtävän perhekuntoutuksen etu on perheen omassa elinympäristössä työskenteleminen. Perheen kotona tapahtuva perhekuntoutus on edullisempaa kuin laitoksessa tapahtuva perhekuntoutus. Lapsi tarvitsee turvalliseen kasvuun ja kehitykseen aikuisten tukea, apua ja huolenpitoa. Lapsella on oikeus tulla kohdatuksi omana itsenään ja lapsen mielipiteiden huomioiminen on tärkeää. Perhekuntoutuksella pyritään luomaan lapsen omaan elinympäristöön turvallinen ja ennakoitava arki. Uusien taitojen opettelu omassa elinympäristössä helpottaa uusien taitojen juurtumista pysyväksi osaksi perheen arkea. Perheen ja erityisesti lapsen kannalta on tärkeää, että arjen ympäristö säilyy samana kuntoutuksen ajan. Perheen lähiverkoston ottaminen osaksi perhekuntoutustyöskentelyä on tärkeää, koska kuntoutuksen jälkeen perhe palaa omaan verkostoonsa.

Systemisen työotteen avulla on mahdollista pureutua ongelmien juurisyihin ja löytää ratkaisuja lapsen elämässä olevien riskitekijöiden poistamiseen. Systemisen työotteen juurruttaminen osaksi käytännön

sosiaalityötä on vielä kesken ja arjen työssä systemisen työotteen käyttöminen ei juurikaan näy. Liian suuret asiakasmäärät ja siitä aiheutuva kiire vaikeuttavat ja jopa estävät systemisen työskentelyn

Perhekuntoutus määritellään suunnitelmallisena ja tavoitteellisena kuntouttavana toimintana. Perhekuntoutuksen sisällöt kuitenkin vaihtelevat ja vaativat kehittämistä. Perhekuntoutuksen sisällöllinen toiminta tulisi yhdenmukaistaa ja luoda valtakunnallinen suunnitelma perhekuntoutukseen toteuttamisesta. Perhekuntoutuksen sisältöjen kehittäminen vaatii tutkimusta ja asiakkaiden kokemuksia tulisi hyödyntää kehittämistyössä. Eri työmuotojen erottaminen keskenään on perusteltua, koska tällä hetkellä ei voida löytää selkeitä sisällöllisiä eroavaisuuksia esimerkiksi tehostetun perhetyön ja perhekuntoutuksen välillä.

Systemisen työotteen tuloksellisuudesta ja käytettävyydestä tarvitaan jatkossa lisää tutkimusta. Asiakkaiden ja ammattilaisten kokemuksia voidaan hyödyntää systemisen työskentelyn kehittämisessä.

LÄHTEET

- Aaltio, E. & Isokuortti, N. 2019. *Systeemisen lastensuojelun toimintamallin pilotointi. Valtakunnallinen arviointi*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki PunaMusta oy. Saatavissa: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/137709/URN_ISBN_978-952-343-289-5.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Viitattu 13.2.2023.
- Aaltio, E. & Isokuortti, N. 2019. *Systeemisen lastensuojelun toimintamallin ydinelementit. Kuvaus asiakastason ydinelementeistä, tavoitteista ja toimintamekanismeista*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Työpäperi 33/2019. Saatavissa: <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-419-6>. Viitattu 15.3.2023.
- Ahonen, K., Honkanen, K., Olli, J., Ronimus, H. & Seppänen, M. 2018. *Kuuluva lapsi- kohti vammaisen lapsen osallisuutta palveluissa*. Päätösten tueksi 26/2018. Helsinki. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavissa: <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-039-6>. Viitattu 23.2.2023.
- Aira, A. 2012. *Toimiva yhteistyö. Työelämän vuorovaikutussuhteet, tiimit ja verkostot*. Jyväskylä. Jyväskylän yliopisto. Humanistinen tiedekunta. Väitöskirja. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-4708-8>. Viitattu 21.2.2023.
- Alatalo, M., Lappi, K. & Petrelius, P. 2017. *Lapsikeskeinen suojelu ja perheen toimijuuden tukeminen lastensuojelun perhetyössä ja perhekuntoutuksessa. Kohti monitoimijaista, yhteistä perhetyötä*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Työpäperi 21/2017. Helsinki. Saatavissa: <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-859-3>. Viitattu 11.3.2023.
- Arene. 2019. *Ammattikorkeakoulujen opinnäytetöiden eettiset suositukset*. Saatavissa: <https://www.arene.fi/julkaisut/raportit/opinnaytetoiden-eettiset-suositukset/>. Viitattu 19.3.2023.
- Civil, T., Abrahamsson, O., Mäki-Fossi, S. & Miettunen, N. 2019. *Systeeminen lastensuojelu monitoimijuuden ja osallisuuden varmistamana verkostotyönä*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Työpäperi 34/2019. Helsinki. Saatavissa: <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-422-6>. Viitattu 15.3.2023.
- Danielsbacka, M., Hämäläinen, H. & Tanskanen, A. 2020. Sukulaisten auttaminen. Teoksessa M. Danielsbacka, H. Hämäläinen & A. Tanskanen (toim.) *Suomalainen auttaminen*. Helsinki. Gaudeamus, 31-59. Saatavissa: <http://hdl.handle.net/10138/327485>. Viitattu 11.3.2023.
- Hautakangas, M., Uusitalo, L. & Kumpulainen, K. 2021. Lapsen itsesätelykeinojen tukeminen Muk-suopin keinoin. Varhaiskasvatuksen ammattilaisten kertomuksia. *Journal of early childhood education*. 10(2), 293-328. Saatavissa: <http://hdl.handle.net/10138/331180>. Viitattu 15.3.2023.
- Holmila, M., Raitasalo, K. & Jääskeläinen, M. 2016. *Sukupolvien sillat ja kasvamisen karikot- vanhemmat, lapset alkoholi*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki. Saatavissa: <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-738-1>. Viitattu 16.3.2023.
- Harrastamisen Suomen malli*. 2023. Saatavissa: <https://harrastamisensuomenmalli.fi/>. Viitattu 5.3.2023.
- Heino, T. 2000. *Läheisneuvonpito- uusi sosiaalihuollon työmenetelmä*. Stakes. Oppaita 40. Helsinki. Saatavissa: <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2016092324262>. Viitattu 14.3.2023.

- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 1997. *Tutki ja kirjoita*. 15-17., uudistettu painos. Helsinki. Kirjayhtymä Oy.
- Holmila, M., Raitasalo, K. & Jääskeläinen, M. 2016. *Sukupolvien sillat ja kasvamisen karikot- vanhemmat, lapset alkoholi*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki. Saatavissa: <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-738-1>. Viitattu 16.3.2023.
- Inkilä, J. 2015. *Lasten kaltoinkohtelun tunnistaminen ja varhaisen puuttumisen moniammatillista yhteistyötä kuvaileva malli*. Tampere. Tampereen yliopisto. Terveystieteiden yksikkö. Akateeminen väitöskirja. Saatavissa: <https://urn.fi/URN:NBN:fi:ELE-1809629>. Viitattu 21.2.2023.
- Jyväskylän yliopisto. 2023. *Tutkimuksen toteuttaminen*. Saatavissa: <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/tutkimusprosessi/tutkimuksen-toteuttaminen#tutkimustulosten-luotettavuus>. Viitattu 20.3.2023.
- Kallinen, T. & Kinnunen, T. 2023. Etnografia. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Saatavissa: <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/mita-on-laadullinen-tutkimus/laadullisen-tutkimuksen-ominaispiirteet/>. Viitattu 20.3.2023.
- Kallinen, K., Nikupeteri, A., Laitinen, M., Lantela, L., Turunen, T., Nurmi, H. & Leinonen, J. 2021. Lapsen arjen hyvinvoinnin tekijät. *Kasvatus & Aika*. 2021, 15 (2), 4-21. Saatavissa: <https://doi.org/10.33350/ka.80332>. Viitattu 11.3.2023.
- Kekoni, T., Mönkkönen, K., Silén-Lipponen, M., Tiihonen, M. & Saaranen, T. 2021. Moniammatillinen suursimulaatio opiskelijoiden oppimisen näkökulmasta. *Janus*. 29(4), 1-20. Saatavissa: <https://doi.org/10.30668/janus.89973>. Viitattu 14.3.2023.
- Koivisto, J., Isola, A-M. & Lyytikäinen, M. 2018. *Osallisuus kuuluu kaikille. Innokylän innovaatiokatsaus*. Työpaperi 9/2018. Helsinki. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-077-8>. Viitattu 22.2.2023.
- Korhonen, L. 2021. *Kaverisuhteiden ja sosiaalisen vuorovaikutuksen ongelmat*. Duodecim terveyskirjasto. Saatavissa: <https://www.terveyskirjasto.fi/pla00027>. Viitattu 4.3.2023.
- Lahtinen, P., Männistö, L. & Raivio, M. 2017. *Kohti suomalaista systeemistä lastensuojelun toimintamallia. Keskeisiä periaatteita ja reunaehdoja*. Työpaperi 7/2017. Helsinki. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavissa: <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-827-2>. Viitattu 23.2.2023.
- Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta*. 8.4.1983/316. Saatavissa: <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1983/19830361>. Viitattu 26.2.2023.
- Lammi- Taskula, J. & Karvonen, S. 2014. *Lapsiperheiden hyvinvointi 2014*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavissa: <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-270-6>. Viitattu 15.3.2023.
- Lastensuojelulaki*. 13.4.2007/417. Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417#L7P36>. Viitattu 19.2.2023.

- Lukka, K. 2001. *Konstrukttiivinen tutkimusote*. Saatavissa: <https://metodix.fi/2014/05/19/lukka-konstrukttiivinen-tutkimusote/>. Viitattu 27.2.2023.
- Lyyra, N., Junttila, N., Tynjälä, J. & Välimaa, R. 2019. Nuorten yksinäisyys on yhteydessä lisääntyneeseen oireiluun ja lääkkeiden käyttöön. *Lääkärilehti*. 2019, 32. 1670-1675. Saatavissa: <https://www.laakarilehti.fi/tieteessa/alkuperäistutkimukset/nuorten-yksinaisyys-on-yhteydessa-lisaantyneeseen-oireiluun-ja-laakkeiden-kayttoon/>. Viitattu 5.3.2023.
- Mieli. 2023. Saatavissa: <https://mieli.fi/vahvista-mielenterveyttasi/tunteet-ja-tunnetaidot/tunnetaidot-arjessa/>. Viitattu 18.3.2023.
- Muruvana. 2023. *Tukea tarvitseville*. Muruvana. Saatavissa: <https://www.muruvana.net/>. Viitattu 13.2.2023.
- Mönkkönen, K. & Kekoni, T. 2020. Monitoimijuus työntekijän voimavarana ja haasteena. Teoksessa A. Hujala & H. Taskinen (toim.) *Uudistuva sosiaali- ja terveysala*. Tampere: Tampere University press, 215-240. Saatavissa: <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-359-022-9>. Viitattu 14.3.2023.
- Nousiainen, K., Petrelius, P. & Yliruka, L. 2016. *Puheista tekoihin! Ylisukupolvisten ongelmien ehkäiseminen lastensuojelussa ja perhe- ja sosiaalipalveluissa*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Työpäperi 20/2016. Saatavissa: <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-677-3>. Viitattu 14.3.2023.
- Nuorisolaki 21.12.2016/1285. Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2016/20161285>. Viitattu 5.3.2023.
- Opetushallitus. 2023. <https://www.oph.fi/fi/oppimateriaali/tunteesta-tunteeseen-ohjaajan-opas/3-tunnetaitoja-oppii-harjoittelemalla#anchor-3-keinoja-ja-esimerkkeja-tunnetaitojen-harjoitteluun>. Viitattu 18.3.2023.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2016. *Varhaisvuosien aktiivisuuden suositukset. Iloa, leikkiä ja yhdessä tekemistä*. Saatavissa: <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-410-8>. Viitattu 15.3.2023.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2017. *Jokaiselle lapselle ja nuorelle mahdollisuus mieleiseen harrastukseen*. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-465-8>. Viitattu 5.3.2023
- Paavonen, J. & Saarenpää-Heikkilä, O. 2022. Pikkulasten unen normaali kehitys ja siihen vaikuttavat tekijät. *Duodecim*. 138(9), 778-84. Saatavissa: <https://www.duodecimlehti.fi/duo16813>. Viitattu 15.3.2023.
- Pajulo, M., Salo, S. & Pyykkönen, N. 2015. Mentalisaatio ihmistä suojaavana tekijänä. *Aikakauskirja Duodesim* 11, 1-8. Saatavissa: <https://www.duodecimlehti.fi/lehti/2015/11>. Viitattu 26.2.2023.
- Parisuhteen palikat. 2023. Saatavissa: <https://parisuhteenpalikat.fi/>. Viitattu 19.3.2023.
- Pelastakaa Lapset. 2023. *Harrastus- ja oppimateriaalituki*. Saatavissa: <https://www.pelastakaalapsen.fi/tukea-lapsille-ja-perheille/evaita-elamalle-ohjelma/oppimateriaali-ja-harrastustuki/>. Viitattu 5.3.2023.

- Puromäki, H., Kuusio, H., Tuusa, M. & Karjalainen, J. 2016. *Sosiaalihuoltolaki ja sosiaalinen kuntoutus. Kuntakyselyn tulokset*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Työpaperi 47/2016. Saatavissa: <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-803-6>. Viitattu 15.3.2023.
- Poijula, S. 2018. *Resilienssi*. Helsinki. Kirjapaja Oy.
- Raahen seudun hyvinvointikuntayhtymä. 2019. *Toimiva arki- hyvinvoiva lapsi. Raahen seutukunnan lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma 2019-2022*. Saatavissa: https://www.ras.fi/sites/default/files/Liitetiedostot/16841_Toimiva_arki_hyvinvoiva_lapsi_2019_2022.pdf. Viitattu 15.3.2023.
- Rautamies, E., Koivula, M. & Vähäsantanen, K. 2018. Lastentarhanopettaja lasten autonomian tukijana varhaiskasvatuksessa. *Varhaiskasvatuksen tiedelehti*. 7, 1, 1-23. Saatavissa: <https://journal.fi/jecer/article/view/114085>. Viitattu 1.3.2023.
- Roine, M., Ilva, M. & Takala, J. 2010. *Lapsuus päihteiden varjossa. Vanhempien päihteidenkäytöstä kärsivät lapset tutkimuksessa ja käytännön työssä*. A-klinikkasäätiön raporttisarja.57. A-klinikkasäätiö. Helsinki. Saatavissa: https://lasinenlapsuus.fi/sites/default/files/pdf/lapsuus_paihteiden_varjossa_vanhempien_paihteidenkaytosta_karsivat_lapset.pdf. Viitattu 16.3.2023.
- Saaranen – Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006. *KvaliMOTV. Menetelmäopetuksen tietovarasto*. Tampere. Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Saatavissa: <https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/kvali/viittausohje.html>. Viitattu 20.3.23.
- Sihvo, S., Isola, A-M., Kivipelto, M. Linnanmäki, E., Lyytikäinen, M. & Sainio, S. 2018. *Asiakkaiden osallistumisen toimintamalli*. Loppuraportti. Helsinki. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita, 16/2018. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3927-1>. Viitattu: 22.2.2023.
- Solantaus, T. & Paavonen, J. 2009. Vanhempien mielenterveyshäiriöt ja lasten psykiatriset ongelmat. *Aikakauskirja Duodecim*. 125(17), 1839/44. Saatavissa: <https://www.duodecimlehti.fi/lehti/2009/17>. Viitattu 17.3.2023.
- Sosiaalihuoltolaki* 30.12.2014/1301. Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301#L2P9>. Viitattu 19.2.2023.
- Sosiaali- ja terveysministeriö. 2019. *Lastensuojelun laatusuositus*. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-4067-3>. Viitattu 14.3.2023.
- Sosiaali- ja terveysministeriö. 2023a. *Lastensuojelu*. Saatavissa: <https://stm.fi/lastensuojelu>. Viitattu 21.2.2023.
- Sosiaali- ja terveysministeriö, 2023b. *Sosiaalinen kuntoutus*. Saatavissa: <https://stm.fi/sosiaalinen-kuntoutus>. Viitattu 21.2.2023.
- Stenvall, E. 2020. *Osallisuutta ja osallistumista. Osa 1: Osallisuuden lähtökohdat kansallisessa lapsi-strategiassa*. Helsinki. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-7160-8>. Viitattu 14.3.2023.
- Suomen mielenterveysseura. 2014. *Perhearviointiopas*. Turenki: Suomen mielenterveysseura. Viitattu 24.3.2023.

Suomen perustuslaki. 11.6.1999/731 6§. Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>. Viitattu 20.3.2023.

Suomen virallinen tilasto (SVT). *Ajankäyttötutkimus 1999-2000*. Helsinki. Tilastokeskus. Saatavissa: http://www.stat.fi/til/akay/2000/akay_2000_2007-12-18_laa_001.html. Viitattu 15.3.2023.

Talentia. 2022. *Arki, arvot ja etiikka. Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet*. Punamusta Oy. Saatavissa: <https://talentia.lukusali.fi/#/reader/a6cd4fa0-38d8-11ed-90c9-00155d64030a>. Viitattu 19.3.2023.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2023a. *Perhekuntoutus*. Helsinki. Saatavissa: <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lastensuojelun-avohuolto/lastensuojelun-avohuollon-tukitoimet/perhekuntoutus>. Viitattu 16.2.2023.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2023b. *Lapsen osallisuus*. Helsinki. Saatavissa: <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lapsen-osallisuus#otsikko2>. Viitattu 16.2.2023.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2023c. *Lastensuojelun käsikirja*. Saatavissa: <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lastensuojelun-avohuolto/avohuollon-asiakassuunnitelma>. Viitattu 21.2.2023.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2023d. *Lastensuojelun käsikirja. Dokumentointi lastensuojelussa*. Saatavissa: <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/dokumentointi-lastensuojelussa>. Viitattu 19.3.2023.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2023e. *Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma (LAPE)*. Saatavissa: <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/lapsi-ja-perhepalveluiden-muutosohjelma-lape->. Viitattu 14.3.2023.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2023f. *Systeminen toimintamalli lastensuojelussa*. Helsinki. Saatavissa: <https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/kehittyvat-kaytannot/systeminen-toimintamalli-lastensuojelussa>. Viitattu 16.2.2023.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2023g. *Vammaispalvelujen käsikirja. Kiintymyssuhteen merkitys ja sen tukeminen*. Saatavissa: <https://thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/vammaisuus-yhteiskunnassa/vammaisen-henkilo-vanhempaa/kiintymyssuhteen-merkitys-ja-sen-tukeminen>. Viitattu 26.2.2023.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2023h. *Lastensuojelun käsikirja. Kasvatus ja säännöt sijaishuoltopaikassa*. Saatavissa: <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/hoito-ja-kasvatus-sijaishuollossa>. Viitattu 15.3.2023.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2023i. *Elintavat ja ravitsemus. Leikki-ikäiset*. Saatavissa: <https://thl.fi/fi/web/elintavat-ja-ravitsemus/ravitsemus/ravitsemussuosituks/leikki-ikaiset>. Viitattu 15.3.2023.

Toikko, T. & Rantanen, T. 2009. *Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Näkökulmia kehittämisprosessiin, osallistamiseen ja tiedon tuotantoon*. Tampere. Tampereen yliopisto.3. Korjattu painos. Saatavissa: <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-44-7732-4>. Viitattu 14.4.2023.

UKK-instituutti. 2023. Saatavissa: <https://ukkinstituutti.fi/liikkuminen/liikkumisen-ymparistot/luonto-liikunta-liiku-metsassa-ja-poluilla/>. Viitattu 18.3.2023.

Unicef. 2023. *Lapsen oikeuksien sopimus: koko teksti*. Helsinki. Saatavissa: <https://www.unicef.fi/tyomme/lapsen-oikeudet/lapsen-oikeuksien-sopimus/lapsen-oikeuksien-sopimuksen-koko-teksti/>. Viitattu 16.2.2023.

Vaarama, M., Karvonen, S., Kestilä, S., Moisio, P. & Muuri, A. 2014. *Suomalaisten hyvinvointi*. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. Saatavissa: <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-015-3>. Viitattu 16.3.2023.

Valtioneuvosto. 2023. *Yhden lastensuojelun sosiaalityöntekijän vastuulle enintään 35 lasta vuonna 2022*. Saatavissa: <https://valtioneuvosto.fi/-/1271139/yhden-lastensuojelun-sosiaalityontekijän-vas-tuulle-enintaan-35-lastavuonna-2022>. Viitattu 15.3.2023.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. 2018. Saatavissa: <https://eperusteet.opintopolku.fi/#/fi/varhaiskasvatus/1266381/tekstikappale/2013042>. Viitattu 1.3.2023.

Vierula, T., Pösö, T. & Paavilainen, E. 2019. *Moniammatillisuus ja palvelutarvearviointi lapsi- ja perhepalveluissa. Ammattilaisten näkemykset pulmakohdista*. Saatavissa: <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2019061220169>. Viitattu 14.3.2023.

Virtanen, A. 2001. Konstruktiivinen tutkimusote. Miten koulutus ja elinkeinoelämän odotukset kohtaavat ammattikorkeakoulun opinnäytetyössä. *Ammattikasvatuksen aikakauskirja*, 8 (1), 46-52. Saatavissa: [file:///C:/Users/K%C3%A4ytt%C3%A4j%C3%A4/Downloads/114874-Artikkelin%20teksti-223935-1-10-20220217%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/K%C3%A4ytt%C3%A4j%C3%A4/Downloads/114874-Artikkelin%20teksti-223935-1-10-20220217%20(2).pdf). Viitattu 27.2.2023.

Väestöliitto. 2023. *Hyvä kysymys. Riemua ja yhdessäoloa rutiineista*. Saatavissa: <https://www.hyvakysymys.fi/artikkeli/riemua-ja-yhdessaoloa-rutiineista/>. Viitattu 15.3.2023.

Väestöliitto. 2023. *Luo johdonmukainen ympäristö lapselle*. Saatavissa: <https://www.hyvakysymys.fi/kurssi/kannustavan-kasvatuksen-verkkokurssi/luo-johdonmukainen-ymparisto-lapselle/>. Viitattu 15.3.2023.

Yliruka, L., Vartio, R., Pasanen, K. & Petrelius, P. 2018. *Monimutkaiset ja erityistä osaamista edellyttävät asiakastilanteet sosiaalityössä. Valtakunnallisen kyselyn tuloksia. 2018*. Helsinki. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. Työpaperi 16/2018. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-117-1>. Viitattu 21.2.2023.